

Андрій Бардецький, Олександр Бончковський

АРХЕОЛОГІЧНІ ПАМ'ЯТКИ СЕЛА БОРЕМЕЛЬ ТА ЙОГО ОКОЛИЦЬ ЗА РЕЗУЛЬТАТАМИ РОЗВІДКОВИХ ДОСЛІДЖЕНЬ 2020 РОКУ

ВСТУП

У 2018 році авторами було започатковано систематичне розвідкове вивчення ділянки басейну середньої течії р. Стир, відправною точкою якого стало с. Боремель (нині центр однойменної територіальної громади Дубенського району). Перші результати були опубліковані в збірнику «Археологічні зошити з Пересопниці» [1]. У 2020 р. було проведено обстеження долини р. Берестової — невеликої лівої притоки Стиру, яка протікає на території сучасної Боремельської тергромади, а також

ряду раніше розвіданих пам'яток в нижній течії р. Дежі, та на берегах Хрінницького водосховища. Роботи здійснювались у рамках Дубенської археологічної експедиції під керівництвом А.Б. Бардецького. У них взяли також участь студент КНУ імені Тараса Шевченка В. Н. Василюк та аспірант Українського гідрометеорологічного інституту НАН України А. С. Бончковський. Матеріали зберігаються у фондах Державного історико-культурного заповідника м. Дубна (фондовий номер 5537/1-837/н-доп. (за 2018—2019 рр.) і 5761/1—239/н-доп. (за 2020 р.)). Всього обстежено 17 пам'яток, 10 з яких нововиявлені.

Рис. 1. Місця знаходження обстежених пам'яток на топографічній карті (Комитет Геодезии и картографии СССР, 1992 р., листи М-35-51-В-6 і М-35-51-Г-а, 1:25000); Умовні позначення: 1 — Смиків-Маньчингорськ; 2 — Смиків-Сажавка; 3 — Боремель-Десятинна; 4 — Боремель-Берег; 5 — Боремель-Застав'я-2; 6 — Боремель-Застав'я-1; 7 — Шибин-Москвичі; 8 — Шибин-Верх; 9 — Боремель-Вигін-2; 10 — Боремель-Вигін-1; 11 — Боремель-Вигін-3; 12 — Боремель-Вигін-4; 13 — Боремель-Село-1; 14 — Боремель-Село-2а; 15 — Боремель-Село-2б; 16 — Боремель-Село-2в; 17 — Боремель-Баліцька; 18 — Боремель-Замчисько; 19 — Боремель-Місце страти; 20 — Берестова-2; 21 — Берестова-1; 22 — Берестова 9; 23 — Берестова-3; 24 — Берестова-8; 25 — Берестова-4; 26 — Берестова-5; 27 — Берестова-6; 28 — Берестова-7; 29 — Русино-Берестечко-1.

Частина зборів підйомних матеріалів здійснювалась із фіксацією GPS-координат знахідок за допомогою застосунку Archeotracker на мобільних пристроях Android (рис. 2).

КАТАЛОГ ОБСТЕЖЕНИХ ПАМ'ЯТОК

Берестова-1

Знаходиться на північній околиці с. Боремель за 1 км (азимут 40°) від сільської школи (рис. 1,21). Координати центру пам'ятки: 50°28'43.97" Пн, 25°12'24.14" Сх. Займає відокремлений балками пагорб на правому березі р. Берестова. Територія регулярно розорується. Виявлено О. С. Бончковським у 2020 р. На поверхні знайдено матеріали пізнього палеоліту (?) (рис. 3, 8), маліцької (рис. 3, 1), стжижовської (рис. 3, 2–3), епішнурової культури (межановицької (?) (рис. 3,4), тшинецько-комарівської (рис. 3,5), пізнязарубинецької (?) культур та X ст. (рис. 3,6). Детальний опис тут і далі див. (табл. 1).

Берестова-2

Знаходиться на північній околиці с. Боремель за 2,35 км (азимут 12 градусів) від сільської школи (рис. 1, 20). Координати центру пам'ятки: 50°29'32.07" Пн, 25°12'16.45" Сх. Займає схил річкової долини правого берега р. Берестова. Територія регулярно розорується. Виявлено О. С. Бончковським у 2020 р. На поверхні знайдено матеріали X ст. (рис. 4, 4–9), неатрибутовану ліпну кераміку і вироби з кременю, в тому числі фрагмент пластики (рис. 4, 1), а також прясло (рис. 4, 3) і точильний брусок зі сланцю (рис. 4, 10).

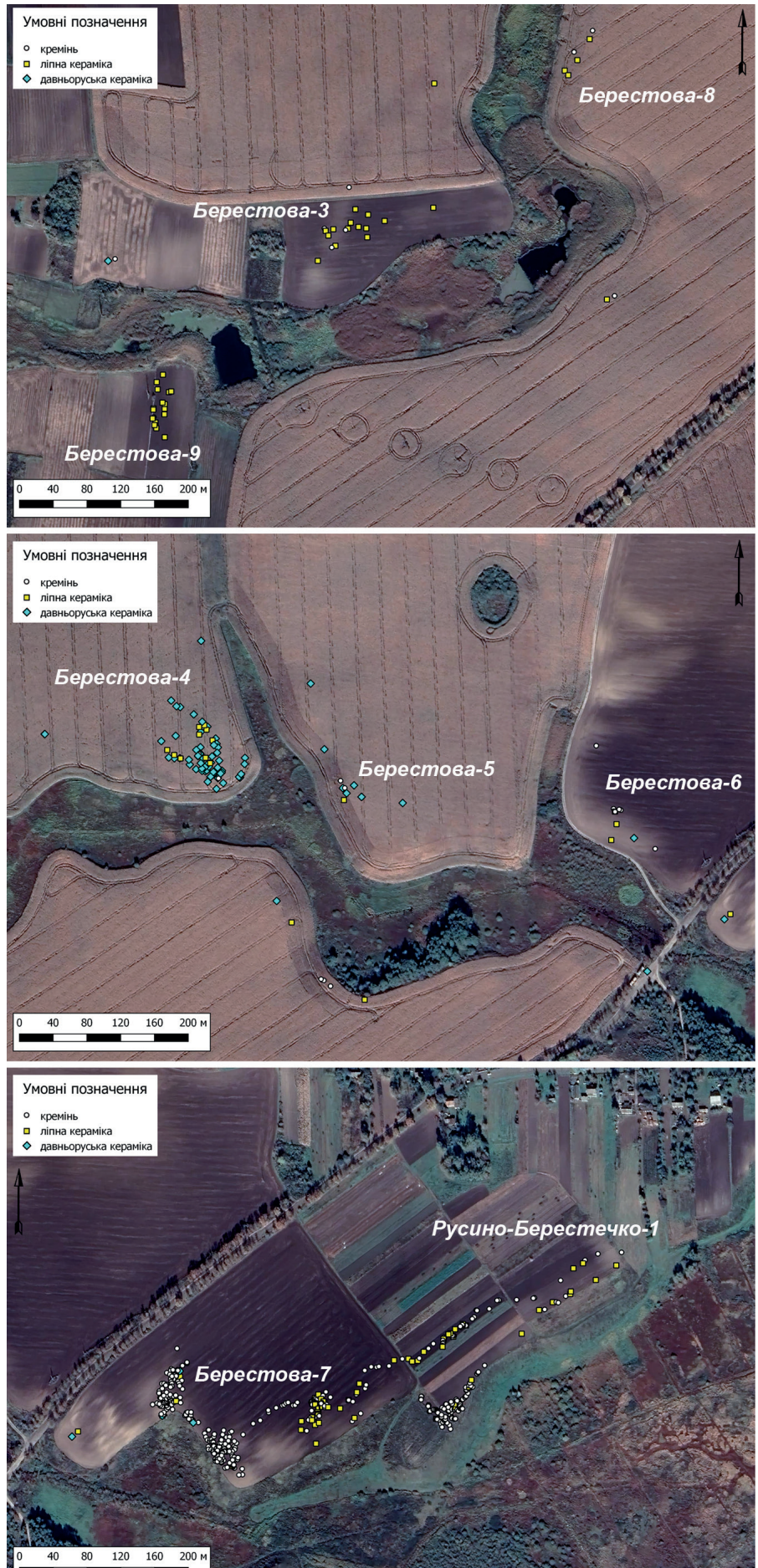

Рис. 2. Супутникові знімки району річки Берестової із позначенням знахідок. GPS-координати зафіксовані за допомогою застосунку Archeotracker на мобільних пристроях Android.

Берестова-3

Знаходиться на північно-східній околиці с. Набережне за 1,55 км (азимут 50 градусів) від церкви в с. Набережне (рис. 1, 23). Координати центру пам'ятки: 50°28'46.93" Пн, 25°13'59.39" Сх. Займає першу надзаплавну терасу лівого берега р. Берестова. Територія регулярно розорюється. Виявлено А. Б. Бардецьким і О. С. Бончковським у 2020 р. На поверхні знайдено матеріали середньодніпровської (?) (рис. 3, 9), лужицької і пізньозарубинецької культур.

Берестова-4

Знаходиться на північно-східній околиці с. Набережне за 2,3 км (азимут 45 градусів) від сільської церкви (рис. 1, 25). Координати центру пам'ятки: 50°29'6.78" Пн, 25°14'22.88" Сх. Займає відокремлений балками пагорб першої надзаплавної тераси лівого берега р. Берестова. Територія регулярно розорюється. Виявлено А. Б. Бардецьким і О. С. Бончковським у 2020 р. На поверхні знайдено матеріали пізньозарубинецької культури (рис. 3, 10) і X–XI ст. (рис. 3, 11–15).

Берестова-5

Знаходиться на північно-східній околиці с. Набережне за 2,42 км (азимут 49 градусів) від сільської церкви (рис. 1, 26). Координати центру пам'ятки: 50°29'5.59" Пн, 25°14'32.86" Сх. Займає першу надзаплавну терасу лівого берега р. Берестова. Територія регулярно розорюється. Виявлено А. Б. Бардецьким і О. С. Бончковським у 2020 р. На поверхні знайдено пластину з ретушю пізнього або фінального палеоліту (рис. 4, 11) та кераміку давньоруського часу, в тому числі X ст. (рис. 4, 12).

Берестова-6

Знаходиться на південно-західній околиці с. Берестечко Боремельської тергромади за 1,55 км (азимут 250 градусів) від сільської церкви (рис. 1, 27). Координати центру пам'ятки: 50°29'5.41" Пн, 25°14'49.58" Сх. Займає першу надзаплавну терасу лівого берега р. Берестова. Територія регулярно розорюється. Виявлено А. Б. Бардецьким і О. С. Бончковським у 2020 р. На поверхні знайдено патиновані і непатиновані відщепи та кераміку лужицької культури (?).

Берестова-7

Знаходиться на південно-західній околиці с. Берестечко за 1,3 км (азимут 240 градусів) від сільської церкви (рис. 1, 28). Координати центру пам'ятки: 50°29'5.41" Пн, 25°14'49.58" Сх. Займає першу надзаплавну терасу лівого берега р. Берестова і безперервно простягається на 0,5 км, охоплюючи мисоподібний виступ при входженні Берестової у долину Стиру а також частково терасу Стиру, обмежуючись з північного-сходу

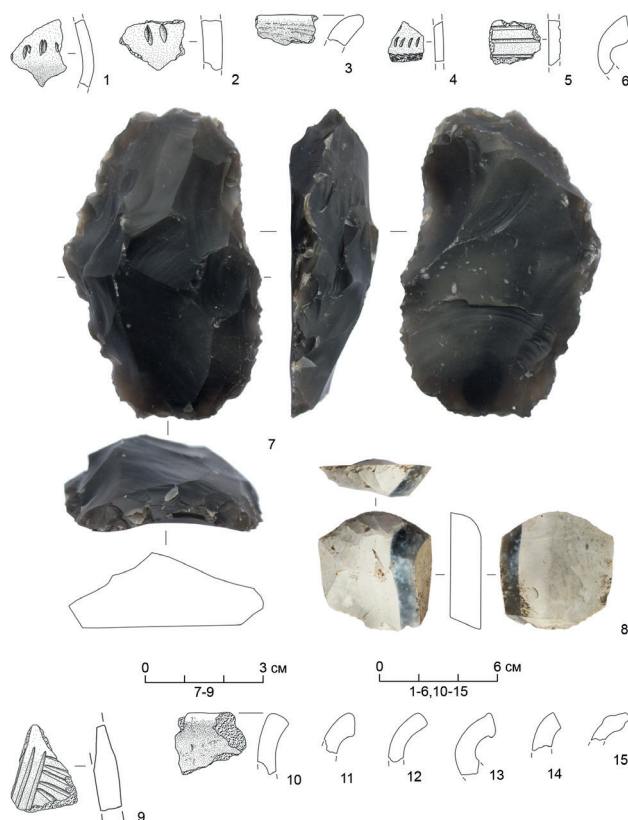

Рис. 3. Вибірка матеріалів з обстежених пам'яток. 1–8 — Берестова-1; 9 — Берестова-3; 10–15 — Берестова-4; 7, 8 — кремій, 1–6, 9–15 — кераміка.

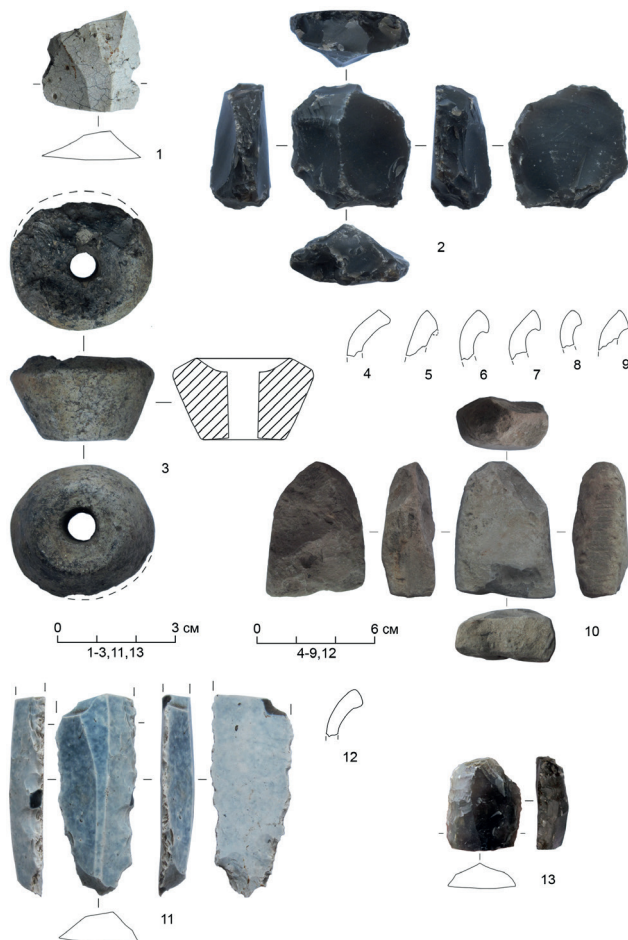

Рис. 4. Вибірка матеріалів з обстежених пам'яток. 1–10 — Берестова-2; 11, 12 — Берестова-5; 13 — Берестова-8; 1, 2, 11, 13 — кремій, 10 — камінь; 3–9, 12 — кераміка.

балкою. Територія регулярно розорюється. Виявлено А. Б. Бардецьким і О. С. Бончковським у 2020 р. На поверхні знайдено вироби з кременю, ймовірно, пізнього палеоліту (?), покриті непрозорою молочною патиною (рис. 5, 4–6), мідного віку покриті напівпрозорою патиною (?) (рис. 6, 1, 2) та непатиновані крем'яні вироби епохи бронзи в тому числі біфаціальні (рис. 5, 7; рис. 7, 1–4; рис. 8, 3, 4, 6), кераміку межановицької (рис. 8, 1, 2) і тшинецько-комарівської культур (рис. 8, 5), а також неатрибутовану ліпну кераміку. В одному місці на поверхні зафіксовано підвищену концентрацію відходів від обробки кременю (рештки майстерні). Координати скупчення 50°29'2.02" Пн, 25°15'4.52" Сх. У східній частині пам'ятки на лівому схилі балки на площі приблизно 60×40 м зафіксовано скупчення патинованих виробів з кременю (рис. 5, 1–3), переважно відщепів (скупчення 1). Координати скупчення 50°29'4.65" Пн, 25°15'2.52" Сх. Північно-східну частину пам'ятки можна виділяти як окремих пункт (Русино-Берестечко-1) (рис. 3, 29), однак знайдена кераміка з нього невиразна.

Берестова-8

Знаходиться на північно-західній околиці с. Вичавки за 1,9 км (азимут 49 градусів) від церкви с. Набережне (рис. 1, 24). Координати центру пам'ятки: 50°28'53.84" Пн, 25°14'12.46" Сх. Займає першу надзаплавну терасу правого берега р. Берестова. Територія регулярно розорюється. Виявлено А. Б. Бардецьким і О. С. Бончковським у 2020 р. На поверхні знайдено фрагмент знаряддя на крем'яній пластині (рис. 4, 13), та кераміку ранньозалізного віку (?).

Берестова-9

Знаходиться на північно-західній

околиці с. Набережне за 1,2 км (азимут 52 градусів) від сільської церкви (рис. 1, 22). Координати центру пам'ятки: 50°28'38.70" Пн, 25°13'48.89" Сх. Займає першу надзаплавну терасу правого берега р. Берестова. Територія регулярно розорюється. Виявлено А. Б. Бардецьким і О. С. Бончковським у 2020 р. На поверхні, в межах однієї земельної ділянки з придатним для збору матеріалів рівнем промивки, знайдено серію кераміки пізньозарубинецької культури (?).

Боремель-Берег

Знаходиться на західній околиці с. Боремель за 1 км на Зх. від сільської церкви (рис. 1, 4). Координати центру пам'ятки: 50°27'51.33" Пн, 25°10'16.45" Сх. Займає пагорб на лівому березі р. Дежа. Територія регулярно розорюється. Виявлено А. Б. Бардецьким, О. С. Бончковським

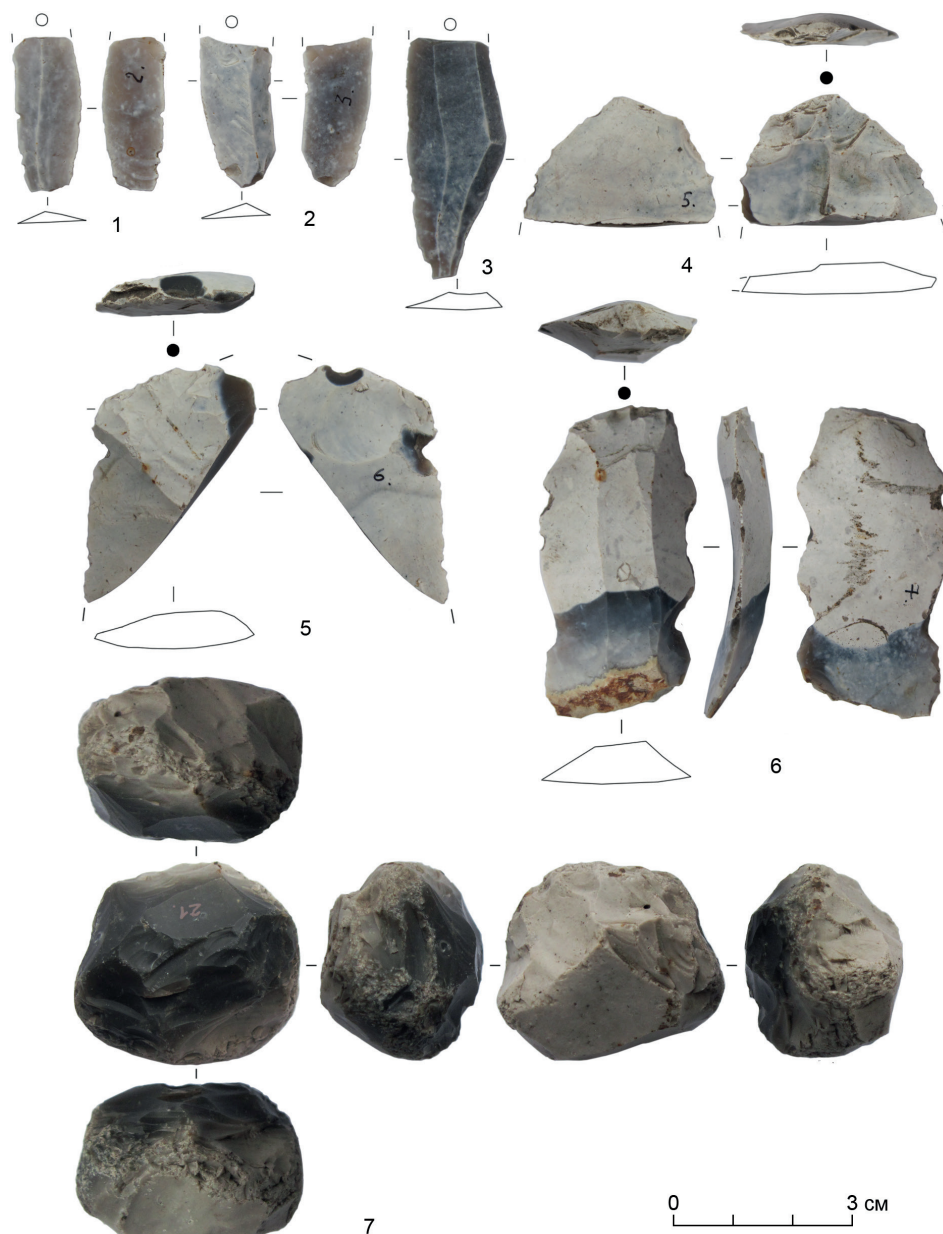

Рис. 5. Вибірка матеріалів із пункту Берестова-7. Кремій.

та В. Н. Василюком у 2018 р. Повторно обстежено О. С. Бончковським у 2020 р. На поверхні знайдено два відщепи і два фрагменти ліпних посудин лужицької культури із рустованою зовнішньою поверхнею.

Боремель-Вигін-1

Знаходиться на західній околиці с. Боремель за 0,3 км (азимут 270 градусів) від сільської церкви (рис. 1, 10). Координати центру пам'ятки: 50°27'45.72" Пн, 25°10'53.90" Сх. Займає третю (?) надзаплавну терасу лівого берега р. Стир. Північна і західна частини регулярно розорюються, південна — зайнята приватними садибами. Виявлено А. Б. Бардецьким та О. С. Бончковським у 2018 р. У 2020 р. повторно обстежено О. С. Бончковським. Матеріали зібрано з поверхні. Серед них: крем'яні відщепи, ніж на пластині (рис. 9, 1), кераміка стжижовської культури (рис. 9, 2), лужицької культури (рис. 9, 3), та XII — пер. пол. XIII ст. (рис. 9,9—11), XIV—XV ст. (рис. 9,12—26).

Боремель-Вигін-2

Знаходиться на західній околиці с. Боремель за 0,55 км на (азимут 265 градусів) від сільської церкви (рис. 1, 9). Координати центру пам'ятки: 50°27'46.35" Пн, 25°10'40.63" Сх. Займає першу надзаплавну терасу лівого берега р. Дежа. Східна частина задернована, вся інша — регулярно розорюється. Виявлено А. Б. Бардецьким та О. С. Бончковським у 2018 р. Обстежувалась кілька разів А. Б. Бардецьким, О. С. Бончковським, В. Н. Василюком. У 2020 р. повторно обстежено О. С. Бончковським. Матеріали зібрано з поверхні. Серед них: крем'яні вироби доби бронзи — ранньозалізного віку (рис. 11), точильні бруски (рис. 9, 27—28), кераміка стжижовської культури (рис. 12, 1—3) лужицької культури (рис. 12, 4—12), вельбарської культури (рис. 10, 1—12), пізньозарубинецької культури (?), X ст. (рис. 10, 13—24), XII — пер. пол. XIII ст. (рис. 10, 25—40), XIV—XV ст. (рис. 10, 42—51), XVI—XVII ст. (рис. 10, 52—55) та XVII—XIX ст.

Боремель-Замчисько

Городище, та багатошарове поселення. Знаходиться в південно-східній частині с. Боремель за 0,4 км на Пд-Зх. від сільської школи (рис. 1, 18). Координати центру пам'ятки: 50°28'4.72" Пн, 25°11'58.91" Сх. Займає третю надзаплавну терасу лівого берега р. Стир. Нижня надберегова площадка зайнята приватними садибами (забудованими з порушенням пам'яткоохоронного законодавства), вся інша територія зайнята городами. У східній частині частково збереглися вали. Виявлене Сवेशніковим у 1965 р. Обстежене у 1973 р. В. В. Зваричем і Р. М. Чайкою, у 1988 р. — Б. А. Прищепкою, у 1999 р. — В. В. Ткачем,

Рис. 6. Вибірка матеріалів із пункту Берестова-7. Кремій.

Рис. 7. Вибірка матеріалів із пункту Берестова-7. Кремій.

у 2008 р. — В. О. Самолюком, у 2009 р. — Волинською археологічною експедицією під керівництвом Д. Н. Козака, у 2018 р. А. Б. Бардецьким, О. С. Бончковським та В. Н. Василюком. У грудні 2020 р. на території Замчиська було проведено геофізичні дослідження і шурфування експедицією під керівництвом О. П. Войтюка [3, с. 9–13]. У 2019–2020 рр. повторно обстежено О. С. Бончковським. Матеріали зібрано з поверхні. Серед них: крем'яні відщепи, фрагменти стінок посудин стжижовської культури (рис. 13, 1), лужицької культури, кераміка X–XI ст. (рис. 13, 8–26), кремінці для добування вогню (рис. 13, 2–3) і матеріали XVI–XVII ст. (фрагменти горщиків (рис. 13, 27–29), тарілки (рис. 13, 7), кахель (рис. 13, 5–6) та скляного келиха (рис. 13, 4)).

У межах пам'ятки виділено окремі локації. Урочище Біля Фігури знаходиться на її північному краю (координати 50°28'11.53" Пн, 25°11'51.32" Сх.) Тут було зібрано кераміку X ст. (рис. 14, 1–3). Урочище Нестора знаходиться в глибокій балці, яка служила природним захистом східного краю городища (координати 50°28'9.46" Пн, 25°11'59.55" Сх.). Тут на оброблюваній ділянці знайдено кераміку XI–XII ст. (рис. 14, 4–6), рушничний кремінць (рис. 14, 7) і мушлю устриці (рис. 14, 8).

Боремель-Застав'я-1

Знаходиться на західній околиці с. Боремель за 0,2 км на захід від мосту через р. Дежа (рис. 1, 6). Координати центру пам'ятки: 50°27'38.18" Пн, 25°10'34.87" Сх. Займає першу надзаплавну терасу правого берега р. Дежа. Територія регулярно розорюються. Виявлено А. Б. Бардецьким та О. С. Бончковським у 2018 р. У 2020 р. повторно обстежено О. С. Бончковським. Матеріали зібрано з поверхні. Серед них: крем'яний вкладень епохи неоліту або енеоліту (рис. 14, 10), пластина з ретушшю доби бронзи (?) (рис. 14, 9) та кераміка др. пол. XVII–XVIII ст.

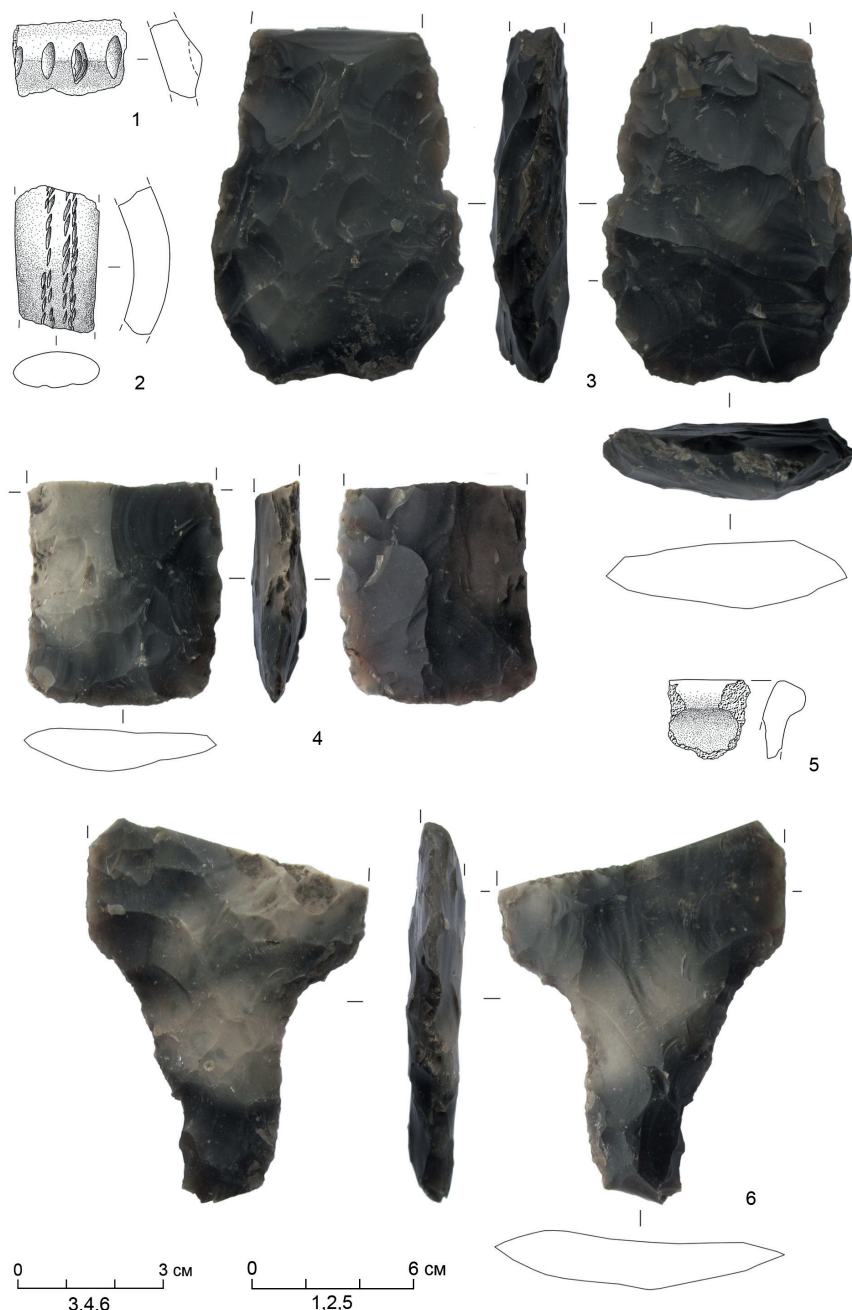

Рис. 8. Вибірка матеріалів із пункту Берестова-7. Кремінць.

Боремель-Місце страги

Знаходиться в східній частині с. Боремель поряд з південно-східного боку від сільської школи (рис. 1, 19). Координати центру пам'ятки: 50°28'11.36" Пн, 25°12'12.07" Сх. Займає третю надзаплавну терасу лівого берега р. Стир. Північна частина зайнята приватними садибами, вся інша — городами. Частково зруйнована обривом берега. Виявлено розвідкою Т. Л. Бітківської у 1989–1990 рр. (пункт 8 за Т. Л. Бітківською) [2, с. 143]. Обстежено А. Б. Бардецьким, О. С. Бончковським та В. Н. Василюком у 2018 р. У 2020 р. повторно обстежено О. С. Бончковським. Матеріали зібрано з поверхні. Серед них: фрагмент горщика лужицької культури (рис. 15, 2), скребок на крем'яній

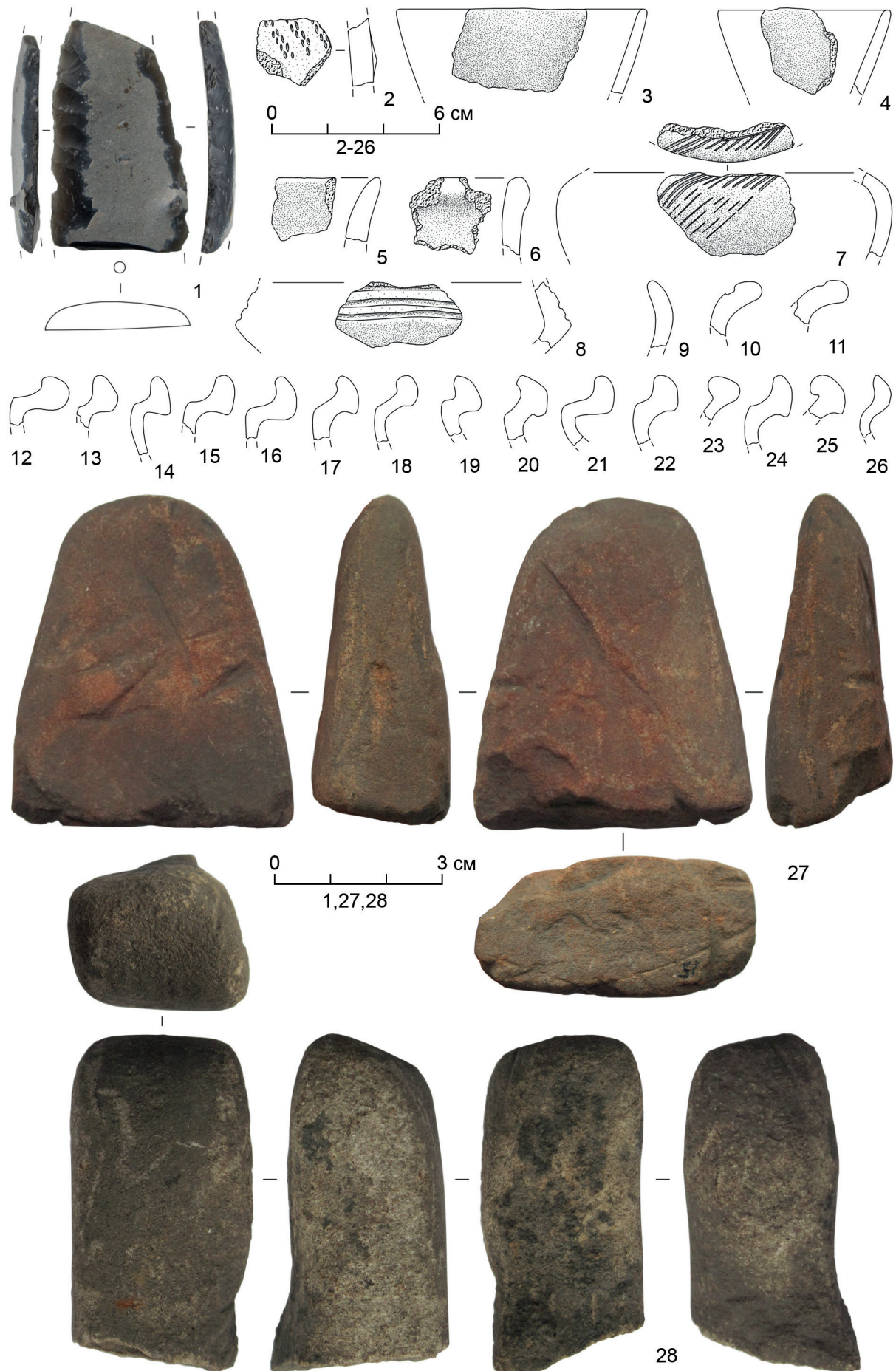

Рис. 9. Вибірка матеріалів із пункту Берестова-7; 3,4,6 – кремій; 1,2,5 – кераміка.

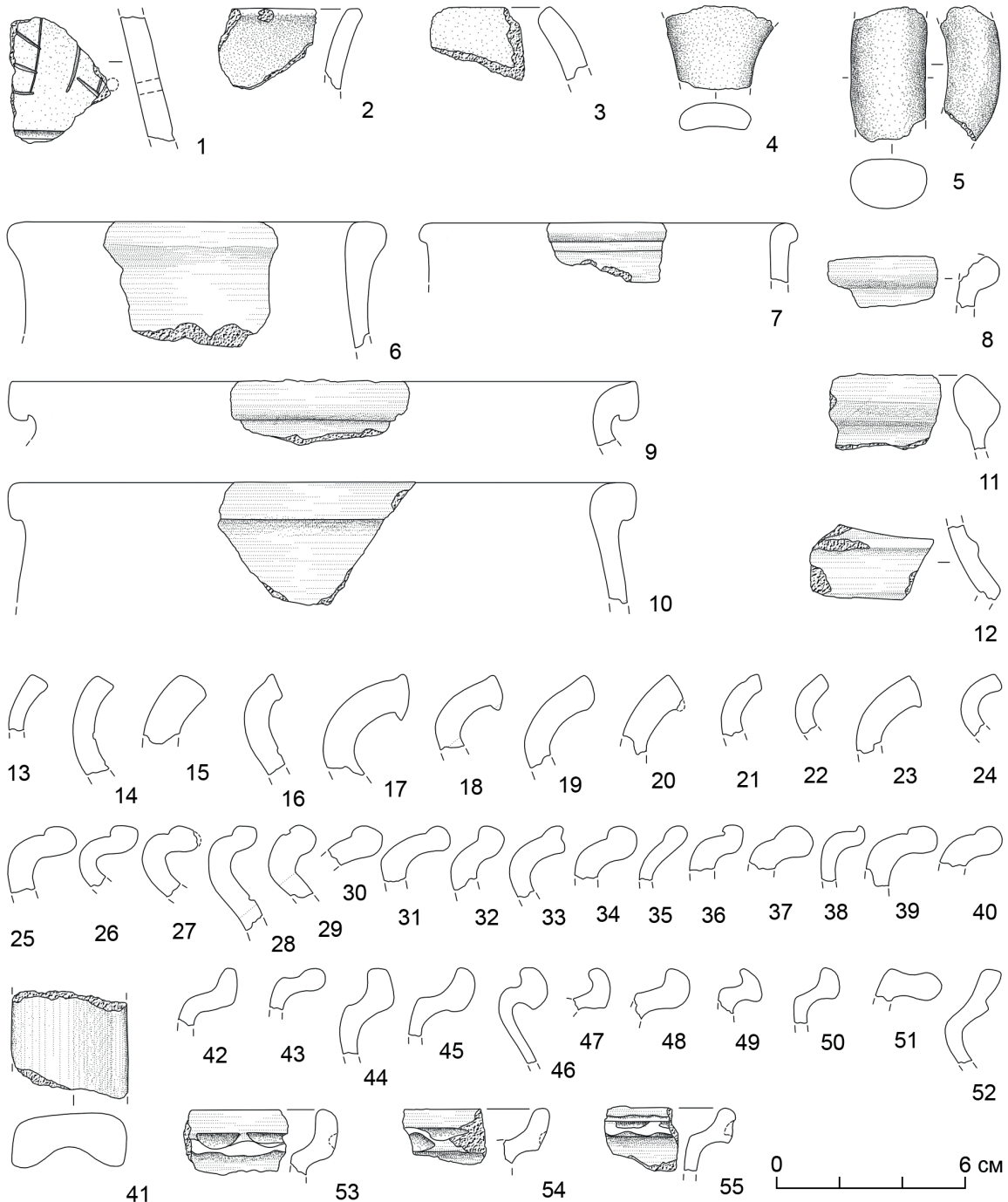
пластині (15, 1), кераміка X—XI ст. (рис. 15,3—26), та XII — пер. пол. XIII ст. (рис. 15,27—37),

Шибин-Верх

Знаходиться на північній околиці с. Шибин за 1,3 км (азимут 223 градуси) від церкви с. Боремель (рис. 1, 8). Координати центру пам'ятки: 50°28'4.18" Пн, 25° 8'40.38" Сх. Займає третю (?) надзаплавну терасу лівого берега р. Стир. Зайнята приватнимигородами. Виявлено у 2018, а в 2020 р. повторно обстежено О. С. Бончковським. Матеріали зібрано з поверхні. Серед них: крем'яні вироби доби бронзи / ранньозалізного віку (рис. 16,1—5) і фрагмент неатрибутованої ліпної посудини.

Шибин-Москвичі

Знаходиться на північно-східній околиці с. Шибин за 0,65 км (азимут 210 градусів) від церкви с. Боремель (рис. 1, 7). Координати центру пам'ятки: 50°27'29.30" Пн, 25°10'53.37" Сх. Займає першу надзаплавну терасу лівого берега р. Стир. Зайнята приватнимигородами. Вперше виявлена В. В. Ткачем у 2009 р., який зібрав тут ліпну і кружальну кераміку вельбарської культури [5, с. 78]. Обстежено у 2020 році О. С. Бончковським. Матеріали зібрано з поверхні. Серед них: крупний скребок на відщепі (рис. 15, 38) та відщеп з регушкою, кераміка мідного віку та лужицької культури.

Рис. 10. Вибірка матеріалів з обстежених пам'яток. 1—26 — Боремель-Вигін-1; 27,28 — Боремель-Вигін-2; 1 — кремій; 27, 28 — камінь; 2—26 — кераміка.

Рис. 11. Вибірка матеріалів із пункту Боремель-Вигін-2. Кераміка.

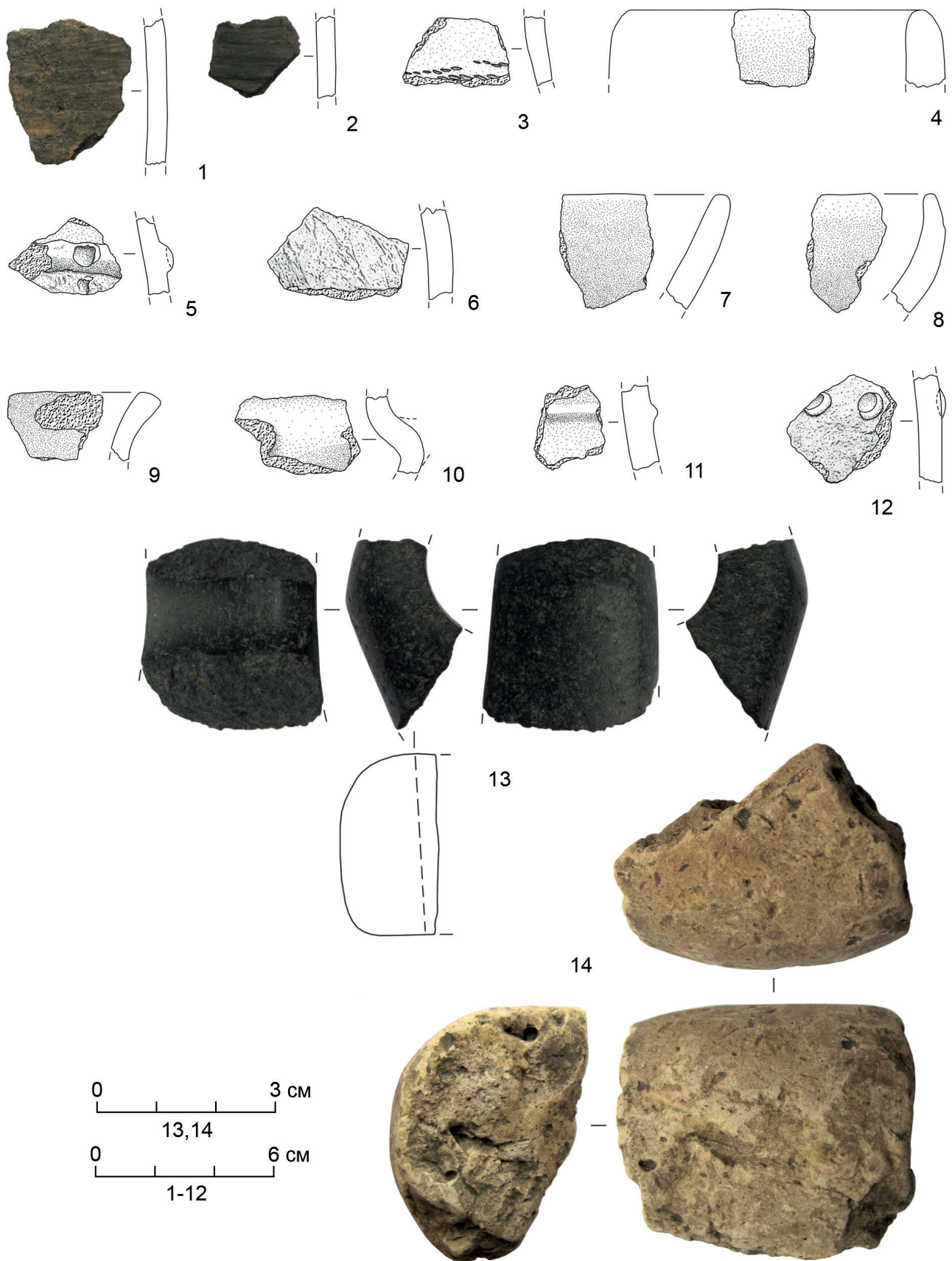

Рис. 12. Вибірка матеріалів із пункту Боремель-Вигін-2. 1–12,14 – кераміка; 13 – камінь.

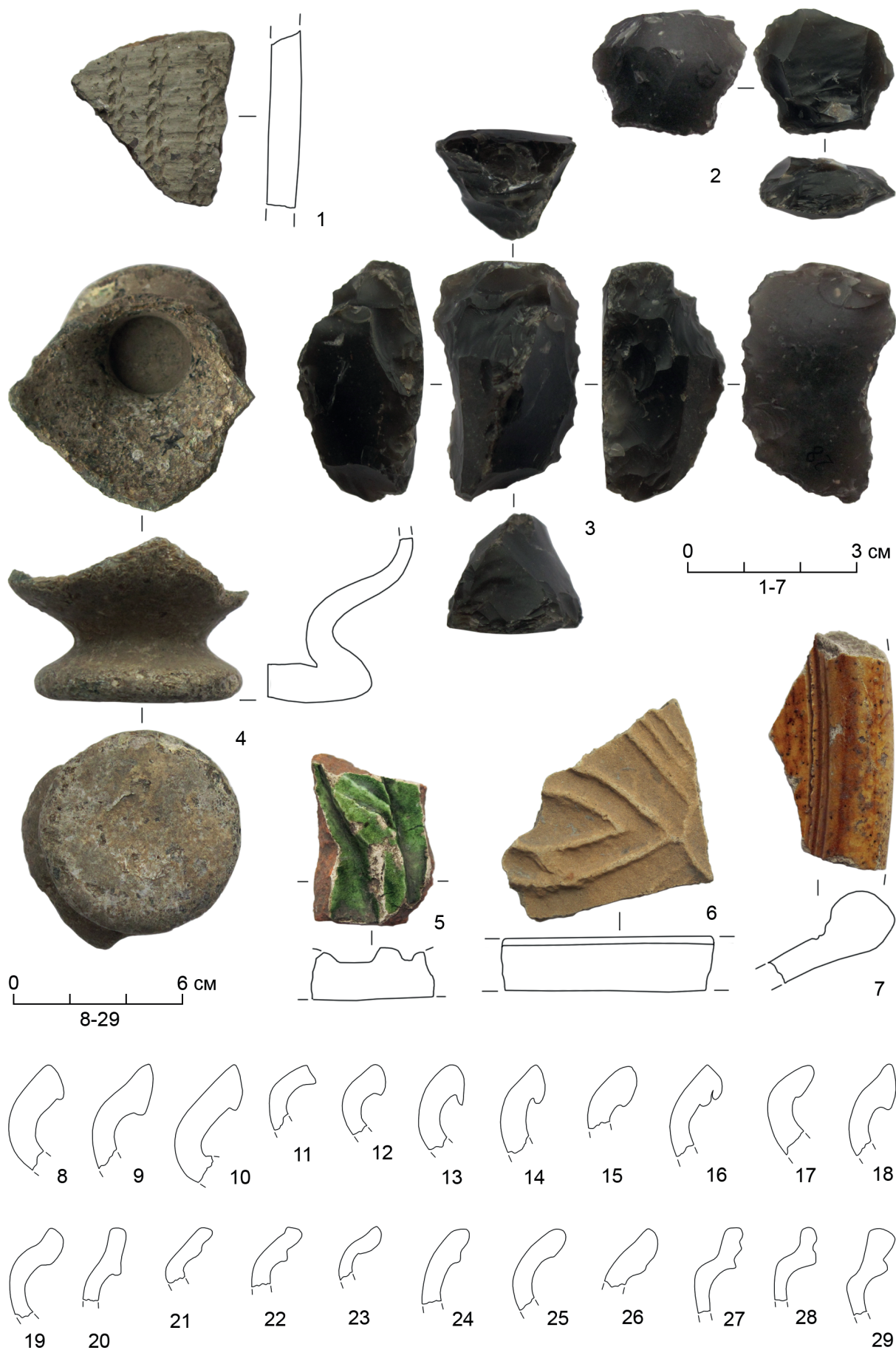

Рис. 13. Вибірка матеріалів із пункту Боремель-Замчисько. 1, 5—29 — кераміка; 2,3 — кремень; 4 — скло;

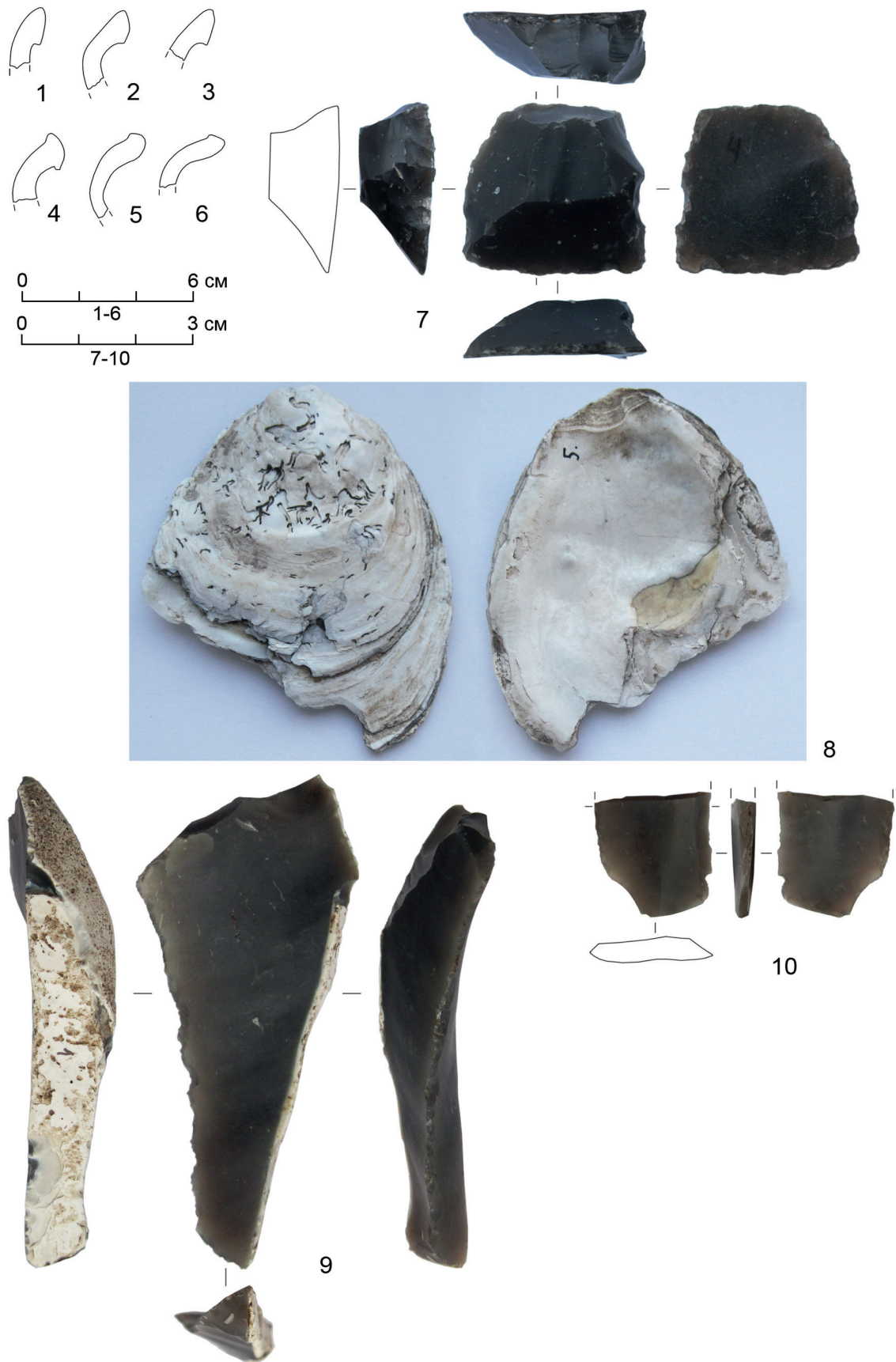

Рис. 14. Вибірка матеріалів з обстежених пам'яток. 1–3 – Боремель-Замчисько-Біля Фігури; 4–8 – Боремель-Замчисько-Нестора; 9,10 – Боремель-Застав'я-1; 1–6 – кераміка; 7, 9, 10 – кремень; 8 – мушля устриці.

Рис. 15. Вибірка матеріалів з обстежених пам'яток. 1–37 – Боремель-Місце страти; 38 – Шибин-Москвичі; 1,38 – кремень, 2–37 – кераміка.

Рис. 16. Вибірка матеріалів із пункту Шибин–Верх. Кремій.

Табл. 1. Опис матеріалів з розвідок проведених в районі сіл Берестечко, Боремель, Шибин Боремельської територіальної громади Рівненської області. Скорочення: СК – стжижовська культура; ТКК – тшинецько-комарівська культура; ЛК – лужицька культура; ВК – вельбарська культура; ПЗК – пізнозарубинецька культура; Пов.– поверхня; ЗП – зовнішня поверхня; ВП – внутрішня поверхня; Дом. – домішки; $\varnothing$ – діаметр; п.п. – по порядку.

№	Короткий опис	Розм. в см	Рис.
Берестова-1			
1	Кінцевий скребок на відщепі. Ударна площадка крупна гладка. Ударний горбик сильно випуклий, має кілька радіальних вищербин і дуже дрібний негатив, присутня губка. Є первинна кірка. Робочий край дугастий фасетований напівстрілкою дорсальною витягнутою ретушшю. Патинований. Пізній палеоліт (?).	2,9×3×0,8	Рис. 3,8
2	Заготовка знаряддя на відщепі. Палеометалева доба.	4,8×7,7×1,7	Рис. 3,7
3	Ф-т стінки ліпної посудини маліцької культури (?). Пов.: коричнева, згладжена. Злам: тришаровий, темно-сіра серцевина. Дом: пісок.	2,8×3,5×0,6	Рис. 3,1
4	Ф-т стінки ліпної посудини СК (?). ЗП: коричнева. Згладжена. ВП: сіра, згладжена. Дом.: шамот.	3,5×2,6×1	Рис. 3,2
5	Ф-т вінець ліпної посудини СК. ЗП: коричнева, покрита розчосами. ВП: коричнева, згладжена. Дом.: шамот, пісок.	3,2×1,9×1	Рис. 3,3
6	Ф-т стінки ліпної посудини межановицької культури. Пов.: коричнева, згладжена. Дом.: дрібний кремій, трохи дрібного піску.	1,8×2×0,5	Рис. 3,4
7	Ф-т стінки ліпної посудини ТКК. ЗП: цегляста, згладжена. ВП: темно-сіра, згладжена. Дом.: крупний кремій.	2,6×2,2×0,6	Рис. 3,5
8	Ф-т вінець кружального горщика X ст. Черепок білого кольору. Дом: пісок.	$\varnothing$ 12 3,7×2,5×0,6	Рис. 3,6
Берестова-2			
1	Ф-т пластини.	2,5×2,5×0,7	Рис. 4,1
2	Прясло. Пов.: бежево-сіра, добре згладжена. Дом.: трохи крупного шамоту, багато дрібного шамоту.	$\varnothing$ 3,7 $\varnothing$ отвору 0,7-0,8 h 2,1	Рис. 4,3
3	Точильний брусок з сланцю сірого кольору.	5,2×7,2×2,9	Рис. 4,10
4	Крем'яний відщеп зі слідами спрацювання (кремінець для добування вогню). Кремій темно-сірий, туронський.	3,3×1,2×1,55	Рис. 4,2
5	Ф-т вінець кружального горщика X ст. Пов.: темно-сіра. Злам тришаровий. Дом.: пісок.	4,1×2,8×0,9	Рис. 4,7
6	Ф-т вінець кружального горщика X ст. ЗП: чорна. ВП: сіра. Дом.: багато піску.	2,6×2×0,7	Рис. 4,8
7	Ф-т вінець кружального горщика X ст. Пов.: світло-бежева. Дом.: пісок.	3,4×2,7×0,9	Рис. 4,5
8	Ф-т вінець кружального горщика X ст. Пов.: світло-сіро-бежева. Злам тришаровий. Дом.: пісок.	3,1×2,6×0,7	Рис. 4,6
9	Ф-т вінець кружального горщика X ст. Пов.: сіра. Дом.: пісок.	2,4×2,3×0,9	Рис. 4,9
10	Ф-т вінець кружального горщика X ст. Пов.: світло-бежева. Злам тришаровий. Дом.: трохи піску.	3,4×2,9×0,8	Рис. 4,4

№	Короткий опис	Розм. в см.	Рис.
Берестова-3			
1	Ф-т стінки ліпної посудини середньодніпровської культури (?). Орнамент: прокреслені лінії. ЗП: коричнева, добре зглажена. ВП: сіра, добре зглажена, злегка лощена. Злам чорний. Текстура: дрібна. Дом.: дрібний шамот.		Рис. 3,9
2–8	Ф-ти стінок ліпних посудин ЛК: 4 рустована пов., 2 зглажена пов., 1 лискована пов., формувальна маса відмулена з дом. шамоту; 1 з дом. кременю.	1,8×1,5–5,2×4	Без рис.
Берестова-4			
1	Ф-т стінки ліпної посудини ПЗК. ЗП: цегляста горбкувата. ВП: темно-коричнева, горбкувата. Текстура: крупна. Дом.: кремій, шамот.	3,5×3×0,9	Рис. 3,10
2	Ф-т вінець кружального горщика X ст. Пов.: сіра. Дом.: пісок.	2,3×2,2×0,9	Рис. 3,11
3	Ф-т вінець кружального горщика X ст. Пов.: чорна. Дом.: пісок.	1,6×2,1×1	Рис. 3,14
4	Ф-т вінець кружального горщика X ст. Пов.: світло-сіра. Злам: тришаровий. Дом.: трохи піску.	2×2,8×0,8	Рис. 3,12
5	Ф-т вінець кружального горщика X ст. Пов.: світло-сіра. Злам: тришаровий. Домішки не помітні.	3×3,3×1,1	Рис. 3,13
6	Ф-т вінець кружального горщика XI ст. Пов.: світла. Злам: тришаровий. Дом.: обкатаний пісок.	2×2,2×0,6	Рис. 3,15
Берестова-5			
1	Пластина з ретушшю (фрагмент наконечника ?). Проксимальна частина відламана. Один край фасетований напівстрілкою дорсальною ретушшю, інший – дрібною нерегулярною вентральною. Покрита напівпрозорою молочною патиною. Пізній – фінальний палеоліт (?).	5,2×2,1×0,8	Рис. 4,11
2	Ф-т вінець кружального горщика X ст. Пов.: світло-бежево-цегляста, плямиста. Дом.: пісок.	3,4×2,8×0,7	Рис. 4,12
Берестова-7			
1–3	Пластинки. Кам'яний вік. Патиновані напівпрозорою молочною патиною. Проксимальні частини відламані.	2,5×2×0,5–4×1,7×0,3	Рис. 5,1–3
4	Кінцевий скребок на відщепі. Присутня первинна кірка. Вентральна поверхня покрита напівпрозорою молочною патиною, дорсальна – нерівномірною слабкою патиною. Проксимальний кінець відламаний, злам фасетований вертикальною дорсальною ретушшю. Робочий край півкруглий, фасетований пологою і напівстрілкою дорсальною ретушшю.	7×4,4×1,3	Рис. 4,1
5	Проксимальна частина відщепу. Ударна площадка лінійна. Ударний горбик виражений, присутня губка і дуже дрібний негатив на горбику. Покритий непрозорою молочною патиною. Злам теж патинований.	2,5×3,2×0,5	Рис. 5,4

№	Короткий опис	Розм. в см.	Рис.
6	Проксимальна частина відщепу. Покритий непрозорою молочною патиною. Ударна площадка пошкоджена пізнішим непатинованим сколом. Злам пізній непатинований.	4×2,6×0,6	Рис. 5,5
7	Пластина. Покрита непрозорою молочною патиною. Ударна площадка крупна, гладка. Ударний горбик сильно випуклий з негативом, присутня губка і декілька дрібних радіальних вищербин. Дистальний кінець фасетований вертикальною дорсальною ретушшю. Бічні краї пошкоджені пізніми непатинованими вищербинами.	6,2×2,5×0,7	Рис. 5,6
8	Ретушер виготовлений з уламка сокири мідного віку. Збереглась частина шліфованої широкої грані. Покритий напівпрозорою патиною. Бічні краї двобічно фасетовані зі слідами спрацювання (пікетаж).	4×3,8×1,7	Рис. 6,2
9	Ф-т вушка ліпної посудини межановицької культури. Орнамент: два подвійні відтиски шнура. Пов.: сіра, згладжена. Дом.: кремій, пісок.	5,6×3,2×1,4	Рис. 8,2
10	Ф-т стінки ліпної посудини межановицької культури. Орнамент: валик з нігтевими відтисками. Пов.: сіра, згладжена, шерехата. Дом.: багато кременя, пісок.	4,5×2,9×1	Рис. 8,1
11	Ф-т вінець ліпної посудини ТКК. Пов.: коричнева, згладжена. Дом.: кремій, пісок.	3,1×3×1	Рис. 8,5
12	Ф-т заготовки біфасіальної сокири епохи бронзи.	7,3×5,1×1,5	Рис. 8,3
13	Ф-т заготовки біфасіального серпа епохи бронзи з широкою п'яткою.	4,6×4×1,2	Рис. 8,4
14	Ф-т проксимальної частини біфасіального наконечника списа епохи бронзи з плавно виділеним черешком.	5,9×7,8×1,2	Рис. 8,6
15	Заготовка знаряддя на відщепі. Один край фасетований крупною пологою вентральною ретушшю. Можливо відбраковане після крупного зламу.	7,9×4,1×1,2	Рис. 7,2
16	Свердло-проколка на відщепі зі зламаним кінцем. Епоха бронзи (?).	6,6×3,8×2	Рис. 7,1
17	Скобель на відщепі. Епоха бронзи (?).	3,3×3,5×0,5	Рис. 7,3
18–21	Відщепи з ретушшю. Епоха бронзи.	3,9×2,9×0,4 – 7,6×3,8×1	Без рис.
22	Відбійник на нуклеусі. Епоха бронзи.	3,8×3,3×2,7	Рис. 5,7
23	Уламок крупного відбійника на конкреції з первинною кіркою. Епоха бронзи.	12,1×7,4×3,3	Рис. 7,4
Берестова-8			
1	Фрагмент знаряддя на пластині. Ударна площадка огранена. Ударний горбик слабо виражений, присутні губка і крупний негатив. Бічні краї фасетовані напівстрімкою дорсальною ретушшю. Перепалена. Неоліт-енеоліт (?).	2,4×1,9×0,8	Рис.4,13
Боремель-Вигін-1			
1	Ніж на первинній пластині. Обидва кінці зламани. Краї фасетовані пологою дорсальною ретушшю. Енеоліт (?).	4,2×2,6×0,5	Рис. 9,1
№	Короткий опис	Розм. в см.	Рис.
2	Ф-т стінки ліпної посудини СК. Орнамент: подвійні відтиски шнура. Пов.: цеглясто-коричнева, згладжена. Дом.: шамот.	2,7×2,4×0,7	Рис. 9,2
3	Ф-т стінки ліпної вазоподібної посудини ЛК. ЗП: сіра, згладжена. ВП: чорна, гладжена. Дом.: кремій, пісок.	□ макс. 12 4,9×3×0,5	Рис. 9,7

№	Короткий опис	Розм. в см.	Рис.
4	Ф-т вінець маленької конічної чаші ЛК. ЗП: цеглясто-коричнева, згладжена. ВП: цеглясто-коричнева, лощена. Злам: тришаровий. Текстура: щільна, дрібнозерниста, якісна. Дом.: пісок.	ϕ6 2,7×3,3×0,4	Рис. 9,4
5	Ф-т вінець маленької конічної чаші ЛК. Пов.: темно-коричнева, злегка лощена. Дом.: жорства, пісок	ϕ 9 4,8×3×0,4	Рис. 9,3
6	Ф-т стінки вазоподібної посудини ЛК. Пов.: темно-сіра, лощена. Текстура: дрібнозерниста. На зламі ззовні помітна тонка плівка коричнево-цеглястого кольору. Дом.: трохи шамоту і піску.	ϕ макс. 12 4,5×2,3×0,6	Рис. 9,8
7	Ф-т вінець ліпної посудини ЛК. Пов.: цегляста, добре згладжена. Дом.: кремень.	2,3×2,3×0,8	Рис. 9,5
8	Ф-т вінець ліпної посудини ЛК. ЗП: цегляста, згладжена. ВП: темно-сіро-коричнева, згладжена. Дом.: кремень, пісок.	2,9×2,9×0,7	Рис. 9,6
9	Ф-т вінець кружального горщика XII – п. пол. XIII ст. ЗП: світло-сіра, сиза. ВП: темно-сіра. Дом.: пісок.	3×2,3×0,6	Рис. 9,10
10	Ф-т вінець кружального горщика XII – п. пол. XIII ст. ЗП: світла. ВП: сіро-сиза. Злам: сірий.	2,7×2,1×0,8	Рис. 9,11
11– 25	Ф-ти вінець кружальних горщиків XIV–XV ст. Пов.: димлена. Колір: 11,12) сіра, краї вінець світло-цеглясті; 13) темно-сіра, краї вінець світло-сірі; 14,16) ззовні світло-сіра, всередині темно-сіра; 15) чорна, краї вінець цеглясті; 17-19,25) всередині чорна, ззовні світло-сіра; 20,21) світло-сіра, сиза 22,24) світло-сіра. 23) темно-сіра, сиза;	12,13) ϕ18 14,18,22) ϕ20 15,16) ϕ24	Рис. 9, 12–26, п.п.
26	Ф-т вінець кружальної посудини XII – п. пол. XIII ст. Пов.: світло-сіра. Злам: тришаровий.		Рис. 9,9
Боремель-Вигін-2			
1	Ф-т стінки ліпної посудини СК. Орнамент: відтиск шнура. Пов.: цегляста, бежева. Злам: сірий. Дом.: жорства з слюдою.	3,6×2,4×0,5	Рис. 12,3
2	Ф-т стінки ліпної посудини СК. ЗП: темно-сіра, покрита розчосами. ВП: коричнева, покрита розчосами. Дом.: шамот, трохи жорстви з слюдою.	4,2×4,8×0,7	Рис. 12,1
3	Ф-т стінки ліпної посудини СК. ЗП: темно-сіра, покрита розчосами. ВП: коричнева, покрита розчосами. Дом.: шамот, дрібний пісок.	3,1×2,7×0,6-0,7	Рис. 12,2
4	Ф-т вінець ліпної миски ЛК. Пов.: коричнева, лискована. Дом.: жорства.	3,2×4,1×0,9	Рис. 12,7
5	Ф-т вінець ліпної миски ЛК. Пов.: світло-коричнева, лискована. Дом.: шамот.	2,7×4×0,9	Рис. 12,8
6	Ф-т вінець ліпної посудини ЛК. Пов.: сіра, згладжена. Дом.: кремень, дрібний пісок.	3,2×2,4×0,7	Рис. 12,9
7	Ф-т стінки ліпної вазоподібної посудини ЛК. Помітний слід від відламаного вушка. Орнамент: косі канелюри на плічках. Пов. Коричнева, лискована. Дом.: кремень, трохи піску.	4,2×2,8×0,7	Рис. 12,10
8	Ф-т стінки ліпного горщика ЛК. Орнамент: карбований втисненнями валик. ЗП: коричнева, рустована. ВП: коричнева, лискована. Дом.: кремень, шамот, пісок.	3,9×2,6×0,5-0,6	Рис. 12,5

№	Короткий опис	Розм. в см.	Рис.
9	Ф-т стінки ліпного горщика ЛК. Орнамент: валик. ЗП: коричнева, лискована. ВП: коричнева, згладжена, рівна. Дом.: кремій, пісок.	2,4×2,8×0,9	Рис. 12,11
10	Ф-т стінки ліпної посудини ЛК. ЗП: бежева, рустована. ВП: бежева, лискована. Дом.: шамот.	4,8×3,2×0,8	Рис. 12,6
11	Ф-т стінки ліпної посудини ЛК. Орнамент: ряд пальцевих защипів. ЗП: світло-коричнева, рустована. ВП: світло-коричнева, добре згладжена. Дом.: шамот, пісок	3,3×3,6×0,8	Рис. 12,12
12	Ф-т вінець ліпної посудини ЛК. Пов. : чорна, лискована. Дом.: кремій.	□ 10 2,8×1,7×1,4	Рис. 12,4
13	Ф-т глиняного «хлібця». Домішок непомітно. Випал міцний, текстура щільна.	3,3×4,5×4,3	Рис. 12,14
14	Ф-т свердленої кам'яної сокири.	3,2×3	Рис. 12,13
15	Ф-т точильного бруска з дрібнозернистого пісковика червонястого кольору.	6,3×5×2,6	Рис. 9,27
16	Ф-т точильного бруска з дрібнозернистого пісковика сірого кольору.	6,2×2,9×3,2	Рис. 9,28
17	Ф-т (обушок) заготовки біфациальної сокири. Кремій темно-сірий туронський. Епоха бронзи-ранньозалізний вік.	6,2×4,1×1,9	Рис. 11,2
18	Ф-т медіальної частини заготовки біфациального серпа. Кремій темно-сірий туронський. Епоха бронзи-ранньозалізний вік.	4,7×3,7×1,7	Рис. 11,3
19	Ф-т заготовки біфациального невизначеного знаряддя. Перепалений. Епоха бронзи-ранньозалізний вік.	3,3×2,4×1,2	Рис. 11,8
20	Скол з лека біфациальної сокири з шліфованою поверхнею. Епоха бронзи. Кремій темно-сірий туронський.	3,5×2,6×0,7	Рис. 11,4
21	Скол з біфациального знаряддя. Один край фасетований регулярно ретушшю. Епоха бронзи-ранньозалізний вік. Кремій темно-сірий туронський.	3,4×2,4×0,4	Рис. 11,6
22	Відщеп з ретушшю. Кремій темно-сірий туронський.	4,1×3,6×0,9	Рис. 11,5
23	Пластина з ретушшю. Доба палеометалу. Кремій темно-сірий туронський.	5,5×2,5×0,6	Рис. 11,1
24	Медіальна частина пластини. Перепалена. Мідний вік (?).	2,5×2,8×1	Рис. 11,7
25	Ф-т вінець ліпної посудини ВК. Пов.: темно-сіра, лискована. Текстура: дрібна. Дом.: дрібний шамот.	3,1×2,6×0,6	Рис. 10,2
26	Ф-т вінець ліпного кунфа ВК. Пов.: чорна, згладжена. Дом.: пісок, жорства.	3×3,2×0,8	Рис. 10,3
27	Ф-т стінки ліпної посудини ВК. Орнамент: прокреслені лінії. Ремонтний просвердлений отвір. ЗП:чорна, лискована ВП: темно-сіра, згладжена. Дом.: пісок, жорства.	3,2×4,2×0,8	Рис. 10,1
28	Ф-т вушка ліпної посудини ВК. Пов.: чорна, лискована. Дом.: дрібний шамот, пісок.	3,4×2,7×0,8	Рис. 10,4
29	Ф-т вушка ліпної посудини ВК. Пов.: сіра, злегка лискована. Дом.: шамот, пісок.	4,2×2,4×1,6	Рис. 10,5
30	Ф-т вінець кружальної посудини ВК. Пов.: сіра, лискована. Формувальна маса якісна, відмулена.	□ 12 5,4×4×0,5	Рис. 10,6
31	Ф-т вінець кружальної посудини ВК. ЗП: чорна, лискована. Формувальна маса якісна. Текстура: дрібна. Дом.: дрібний пісок.	□ 12 3,8×1,9×0,5-0,6	Рис. 10,7
32	Ф-т стінки кружальної посудини ВК. ЗП: сіра, лискована. Формувальна маса якісна, відмулена.	4×2,8×0,6	Рис. 10,12
33	Ф-т вінець кружальної посудини ВК. Пов: сіра, краї вінець лисковані і ззовні горизонтальні лисковані лінії. Формувальна маса якісна.	□ 20 6,3×3,9×0,6	Рис. 10,10

№	Короткий опис	Розм. в см.	Рис.
34	Ф-т вінець кружальної посудини ВК. Пов: сіра. Злам: темно-сірий. Текстура: дрібна. Дом.: пісок.	3,5×2,5×0,4	Рис. 10,11
35	Ф-т вінець кружальної посудини ВК. Пов: сіра. Дом.: пісок.	∅ 20 5,8×2×0,6	Рис. 10,9
36	Ф-т вінець кружальної посудини ВК. Пов: світло-цегляста. Формувальна маса якісна. Дом.: мала кількість піску.	3,5×1,8×0,6	Рис. 10,8
37–48	Ф-ти вінець кружальних горщиків Х ст. 37) Пов.: темно-сіра. Дом.: пісок. 38) Пов.: світла. Дом.: пісок. 39) Пов.: сіро-цегляста. Злам: чорний. Дом.: пісок. 40) ЗВ: темно-сіра. ВП: світла. Дом.: трохи піску. 41) ЗП: сиза. ВП: світло-сіра. Злам: тришаровий. Дом.: трохи піску. 42) Пов.: світло-бежева. Дом.: трохи піску. 43) Пов.: коричнево-сіра. Дом: пісок. 44) Пов.: сіра. Злам: тришаровий. Дом.: трохи піску. 45,46) Пов.: цегляста, на краю вінець чорна. Текстура: дрібна. 47) Пов.: сіра. Злам: тришаровий. Дом.: пісок. 48) Пов.: цеглясто-коричнева. Текстура: дрібна.	2,4×1,8×0,5– 5,8×3,5×1 38) ∅14 41) ∅26	Рис. 10,13–24 п.п.
49–64	Ф-ти вінець кружальних горщиків XII – пер. пол. XIII ст. 49) Пов.: біла 50) Пов.: світло-сіра. Злам: тришаровий. 51) Пов.: темно-сіра. Дом.: трохи піску. 52) ЗП: темно-сіро-сиза. ВП: світла. 53) Пов.: сіра. Дом.: пісок. 54) Пов.:світло-сіра. Дом.: пісок. 55) Пов.: світло-сіра. Дом.: трохи піску. 56) Пов.: світла.	2×2×0,7– 5×2,9×0,9	Рис. 10,25–40 п.п.
	57) Пов.: світло-сіро-сиза. Дом.: пісок. 58) Пов.: світло-сіра. Дом.: пісок. 59)) Пов.: цегляста, на вінцях зсередини сіра. Злам: темно-сірий. Дом.: пісок. 60) Пов.:світло-сіра. Злам: чорний. Дом.: пісок. 61) ЗП: цеглясто-сіра. ВП: чорна. Дом.: пісок. 62) Пов.: цеглясто-коричнева. Формувальна маса якісна. 63) ЗП: цегляста. ВП: світло-сіра. Пісок. 64) Пов.: світла з темно-сірими смугами всередині і ззовні на шийці.	2×2×0,7– 5×2,9×0,9	Рис. 10,25–40 п.п.
65	Ф-т вушка кружальної посудини давньоруського часу. Пов.: світ- ла. Злам: чорний. Дом.: трохи піску.	3,5×3,7×1,5	Рис. 10,41
66–74	Ф-ти вінець кружальних горщиків XIV–XV ст. Пов.: сіра, димлена	68) ∅ 16 70) ∅ 18	Рис. 10,42–50 (п.п.)
75	Ф-т вінець кружального горщика XV–XVI ст. Орнамент:карбований валик. Пов.: сіра, димлена.	2,5×2×0,5	Рис. 10,54
76	Ф-т вінець кружального горщика XIV–XV ст. Пов.: сіра, димлена.	2,1×0,6	Рис. 10,51
77, 78	Ф-ти вінець кружальних горщиків XV–XVI ст. Орнамент: карбо- ваний валик. Пов.: сіра, димлена.	3,5×2,2×0,5 2,6×2,5×0,4	Рис. 10,53, 55
79	Ф-т вінець кружального горщика XVI ст. Пов.: сіра, димлена.	3,2×0,4	Рис. 10,56

№	Короткий опис	Розм. в см.	Рис.
Боремель-Замчисько			
1	Ф-т стінки ліпної посудини СК. ЗП: світло-сіра, розчоси. ВП: цегляста, розчоси. Дом.: жорства з слюдою.	3×2,8×0,6	Рис. 13,1
2–20	Ф-ти вінець кружальних горщиків Х–ХІ ст. 2) Пов.: сіра. Формувальна маса: якісна. 3) Пов.: сіро-сиза. Злам: тришаровий. Дом.: трохи піску. 4) Пов.: чорна. Дом.: пісок. 5) Пов.: коричнева. Злам: тришаровий. Дом.: багато піску. 6) Пов.: світло-сіра. Дом.: крейда, трохи піску. 7) Пов.: світло-сіра. Дом.: трохи крейди і піску. 8) ЗП6 темно-сіро-сиза. ВП: світло-сіра. Дом.: трохи піску. 9) Пов.: світло-сіра. Дом.: трохи піску. 10) Пов.: світло-сіра. Формувальна маса: якісна. Злам: тришаровий. 11) Пов.: світло-сіра. Злам: тришаровий. 12) Пов.: цегляста. Дом.: трохи піску. 13) Пов.: коричнево-сіра. 14) Пов.: бежева. Формувальна маса: якісна. Злам: тришаровий. 15) Пов.: темно-сіра. Дом.: пісок. 16) Пов.: коричнева. Злам: темно-сірий. Дом.: трохи піску. 17) Пов.: світло-бежева. Формувальна маса: якісна. Злам: сірий. 18) Пов.: сіра. Формувальна маса: якісна. Дом.: трохи піску. 19) Пов.: сіра. Формувальна маса: якісна.	2) ≈ 20 3) ≈ 22 4) ≈ 28 5) ≈ 20 8) ≈ 14 13) ≈ 26	Рис. 13,8–26 п.п.
	20) Пов.: світло-бежева. Формувальна маса: якісна. Злам: тришаровий.		
21–23	Ф-ти вінець кружальних горщиків ХVІ ст. 21) Пов.: на вінцях світло-бежева, ззовні на тулубі сіра. 22) Пов.: світло-бежева. Злам: темно-сірий. 23) ЗП: світло-сіра, димлена. ВП: сіра, димлена.	3,1×3,2×0,4 –5,7×3,3×0,4	Рис. 13,27–29
24	Ф-т вінець тарілки ХVІІ ст. Черепок: світлий. ЗП: світло-жовта. ВП: жовто-коричнева полива	4,3×2,3×0,4	Рис. 13,7
25	Ф-т кахлі ХVІІ–ХVІІІ ст. Черепок: світло-бежево-сірий. ЗП: бежева. Дом.: пісок.	4,8×3,4×0,9	Рис. 13,6
26	Ф-т кахлі ХVІІІ ст. Черепок: цеглясто-червоний. ЗП: зелена полива, під поливою біла фарба.	3×2,2×1	Рис. 13,5
27	Фрагмент скляного келиха. Пов.: патинувана, непрозора.	≈ дна 3,7 h 2,8	Рис. 13,4
28, 29	Кремені для добування вогню (?)	2,7 × 2,2 × 1,14, 3 × 2,6 × 2,1	Рис. 13,2,3
Боремель-Замчисько-Біля фігури			
1–3	Ф-ти вінець кружальних горщиків Х ст. 1) Пов.: темно-сиза. Дом.: пісок 2) Пов.: сіра. Злам: тришаровий. Дом.: пісок. 3) Пов.: темно-сіра. Дом.: пісок.	2×2×0,7– 3×2,5×0,7	Рис. 14,1–3
Боремель-Замчисько-Нестора			
1–3	Ф-ти вінець кружальних горщиків ХІ–ХІІ ст. 1) Пов.: темно-сиза. Дом.: пісок 2) Пов.: світло-бежева. Дом.: трохи піску. 3) Пов.: світло-сіро-цегляста, плямиста. Дом.: трохи вапняку і піску.	2,8×3×0,8– 4,8×3,1×0,4-0,8	Рис. 14,4–6

№	Короткий опис	Розм. в см.	Рис.
4	Рушничний кремій.	3,2×3,1×1,1	Рис. 14,7
5	Мушля устриці	6,5×5,5	Рис. 14,8
Боремель-Застав'я-1			
1	Пластина з ретушю. Епоха бронзи (?). Присутня первинна кірка і сильно патинована і вивітрена поверхня (морозобійний кремій). Один край фасетований дрібною ретуш-шю.	8,9×3,7×1,5	Рис. 14,9
2	Вкладень на дистальній частині пластини. Злам підправлений дрібною регулярною ретушю. Робочий край покритий мікро-ретушю (утилізації(?)). Протилежний край притуплений напівстрілкою вентральною ретушю. Неоліт-енеоліт.	2,2×2×0,4	Рис. 14,10
Боремель-місце страти			
1	Ф-т вінець ліпної посудини ЛК (?). Пов.: сіра, зглажена. Дом.: кремій, пісок.	□ 11 4×3,7×0,6	Рис. 15,2
2	Ф-т стінки ліпної посудини ЛК (?). Пов.: цегляста, зглажена. Дом.: кремій, дрібний пісок.		Без рис.
3	Скребок на пластині. Використаний повторно можливо як вогняний кремій. Бічні краї сильно спрацьовані ретушю утилізації.	4×2,5×0,5	Рис. 15,1
4	Ф-т стінки кружальної посудини Х ст. Орнамент: ритовані горизонтальні і хвилясті лінії. ЗП: темно-сіра. ВП: світла. Дом.: трохи піску.	5,9×4,6×0,8	Рис. 15,3
5	Ф-т денця давньоруського часу з клеймом	4,3×3,3×0,5	Рис. 15,4
6—27	Ф-ти вінець кружальних горщиків Х—ХІ ст. 6) Пов.) світло-сіра. Злам: темно-сірий. Дом.: пісок 7) Пов.: темно-сіра. Дом.: пісок. 8) Пов.: світла. Черепок: якісний. Текстура: дрібна. 9) Пов.: темно-сіра. Дом.: пісок. 10) Пов.: цеглясто-бежева. Злам: тришаровий. Дом.: трохи піску. 11) Пов.: сіра. Черепок: якісний. 12) Пов.: бежево-сіра. Злам: темно-сірий. 13) Пов.: темно-сіра. Дом.: пісок. 14) Пов.: сіра. Дом.: крейда, трохи піску. 15) Пов.: світло-бежева. Дом.: крейда, пісок. 16) Пов.: темно-сіра. Злам: тришаровий. Дом.: пісок. 17) ЗП: цеглясто-бежева. ВП: темно-сіра. Дом.: крейда, трохи піску. 18) Пов.: світло-сіра. Дом.: крейда, трохи піску. 19) Пов.: бежева. Черепок: якісний. Текстура: дрібна. 20) Пов.: світло-сіра. Злам: тришаровий. Текстура: дрібна. 21) Пов.: світло-сіра. Злам: тришаровий. Дом.: трохи піску. 22) Пов.: сіра. Дом.: пісок. 23) Пов.: світло-сіра. Дом.: пісок. 24) Пов.: темно-сіра. Дом.: дрібний вапняк, пісок. 25) Пов.: темно-сіра. Черепок: якісний. Дом.: трохи піску. 26) Пов.: світло-бежева. Черепок: якісний. Злам: тришаровий. Дом.: трохи піску.	2,8×2,4×0,7— 7,8×4,4×0,8 6) □ 22 11) □ 18 12) □ 20 13) □ 22 24) □ 10 26) □ 20 27) □ 16	Рис. 15,5—26 п.п.

№	Короткий опис	Розм. в см.	Рис.
28–38	Ф-ти вінець кружальних горщиків XII – пер. пол. XIII ст. 28) Пов.: світло-бежево-сіра. Злам: тришаровий. Дом.: троху піску. 29) Пов.: темно-сіра. Дом.: пісок. 30) Пов.: світло-сіра. Злам: тришаровий. Дом.: пісок. 31) ЗП: світло-бежева. ВП: світло-сіра. Злам: тришаровий. Дом.: пісок. 32) Пов.: сіра. Злам: тришаровий. Дом.: пісок. 33) Пов.: світло-бежева. Злам: тришаровий. 34) Пов.: світло-сіра. Дом.: пісок. 35) Пов.: темно-сіра. Злам: тришаровий. 36) Пов.: світло-сіра. Дом.: пісок. 37) ЗП: бежева. ВП: сіра. Дом.: пісок. 38) Пов.: бежево-сіра. Злам: тришаровий. Дом.: пісок.	29) $\approx$ 18 30) $\approx$ 20 31-33) $\approx$ 22 35) $\approx$ 20 2, $\times$ 2, 2 $\times$ 0, 7 – 5 $\times$ 3, 2 $\times$ 0, 6	Рис. 15, 27–37 п.п.
Шибин-Верх			
1	Біфасціальна сокира. Лезо суцільно шліфоване, на гранях частково шліфована. На лезі сліди спрацювання (заполіровані). Епоха бронзи.	7,8 $\times$ 4,3 $\times$ 1,6	Рис. 16,4
2	Заготовка біфасціального знаряддя на відщепі (брак).	10,3 $\times$ 5 $\times$ 2,1	Рис. 16,5
3	Знаряддя на відщепі.	4,5 $\times$ 3 $\times$ 1	Рис. 16,2
4, 5	Відщепи з ретушшю.	4,2 $\times$ 3 $\times$ 0,4 2,7 $\times$ 2,1 $\times$ 0,4	Рис. 16,1,3
Шибин-Москвичі			
1	Скребок на крупному первинному відщепі. Робочий край фасетований стрімкою витягнутою крупною дорсальною ретушшю. Протилежний край сильно притуплений піке-тажем.	7,6 $\times$ 4,9 $\times$ 2,2	Рис. 15,38

ГЕОМОРФОЛОГІЧНИЙ АНАЛІЗ

Обстежені археологічні пам'ятки найчастіше розташовані на поверхні надзаплавних терас у долині р. Стир та її невеликих приток – Дежа і Берестова (Таблиця 2; рис. 17). Висока динаміка ерозійних процесів, що властиво для Волинської височини загалом, визначила значне розчленування терас яружно-балковою мережею та фрагментацію їх на окремі ділянки поверхонь вирівнювання, до яких зараз приурочено пам'ятки. Алювіальні відклади у межах всіх досліджених терас перекриті лесами або лесоподібними суглинками, внаслідок чого у голоцені сформувалися родючі ґрунти – чорноземи (опідзолені, вилугунані, типові) і темно-сірі опідзолені ґрунти.

Частина обстежених археологічних пам'яток знаходиться у басейні р. Дежа – невеликої лівої притоки р. Стир, яка має довжину близько 10 км. Річкова долина складається із глибоко врізаної у четвертинні та крейдові відклади заплави шириною 200–400 м та окремих фрагментів першої надзапавної тераси, які з'являються у напрямку гирла. Тераса представлена слабонахиленою поверхнею шириною всього 100–200 м, яка перевищується над заплавою на 2–3 м, а в

гирлі – на 4–5 м. Окремі фрагменти першої надзапавної тераси також фіксуються у с. Смиків, де вони прилягають до конусів виносу давніх балок.

На поверхні надзаплавних терас р. Дежа розвідано декілька пам'яток – Смиків-Сажавка, Боремель-Застав'я-1, Боремель-Застав'я-2, Боремель-Вигін-2. Інші пам'ятки у басейні р. Дежа (Смиків-Маньчингорськ, Боремель-Десятина, Боремель-Берег, Беремель-Вигін-1, -3) знаходяться або на схилі річкової долини, або ж на високих пагорбах відносною висотою 10–20 м, що відокремлюються один від одного давніми балками. Геологічні дослідження показують, що ці балки почали формуватися ще на початку пізнього плейстоцену.

Інша група пам'яток розташована у долині р. Берестова – лівої притоки Стиру, довжиною всього 9 км. Будова річкової долини досить проста: вузька заболочена заплава (шириною до 50–150 м), глибоко врізана у четвертинні та крейдові породи й ускладнена конусами виносу балок. У середній течії річки з'являються фрагменти першої надзапавної тераси шириною всього 100–150 м, які перетинаються лощинами та балками. У напрямку гирла надзаплавні тераси витримані і широкі (до 300 м), з виразнішою брівкою та тилловим швом. У цьому ж напрямку зростає їхнє

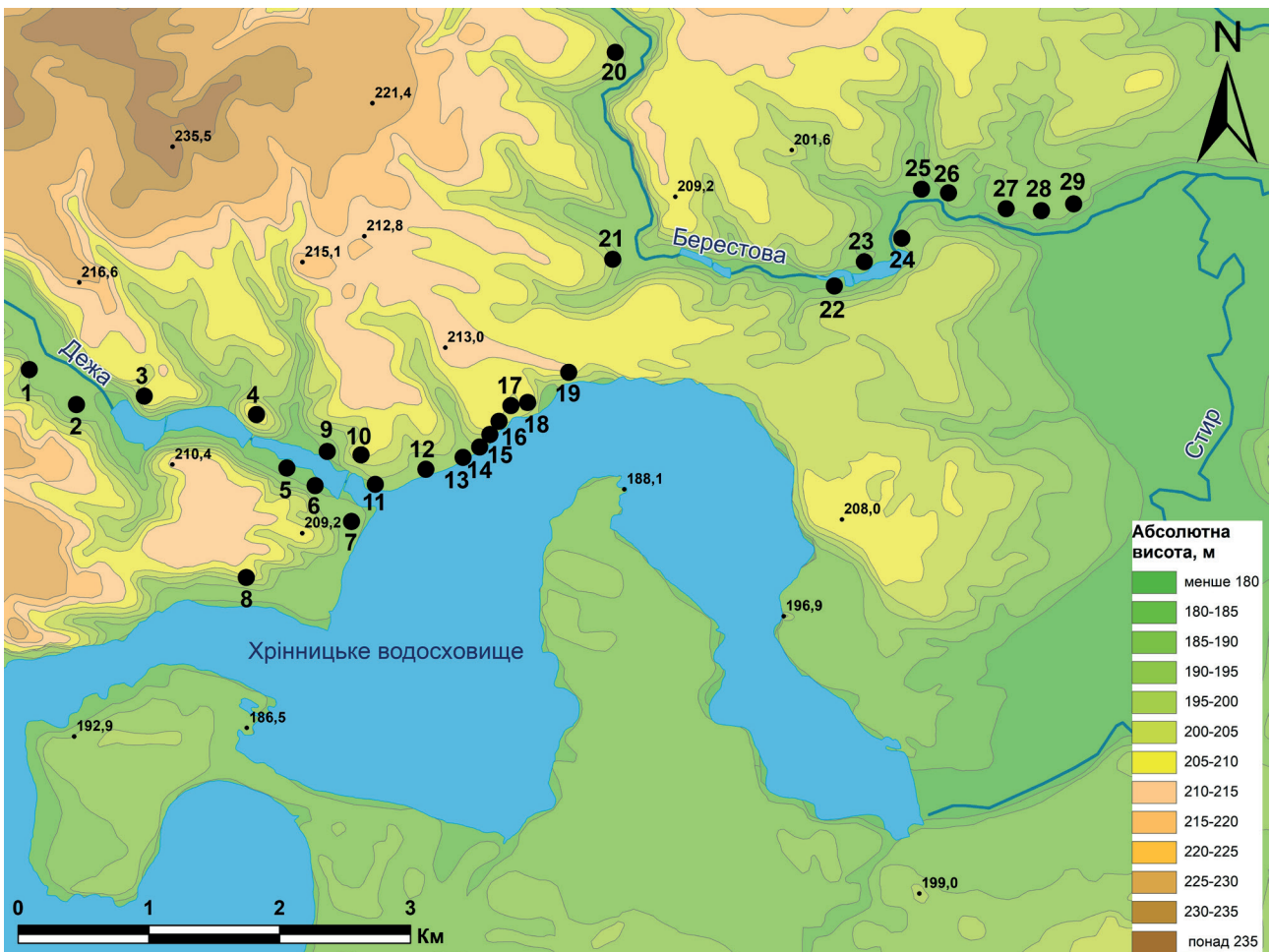

Рис. 17. Гіпсометрична карта дослідженої території з позначенням обмежених пам'яток. Нумерація відповідає рис. 1.

перевищення над заплавою — від 5 м у середній течії до 7–8 м біля гирла. Подекуди вдається зафіксувати два висотних рівні першої надзаплавної тераси, які відділяються невеликим уступом висотою 1,0–1,5 м. Надзаплавна тераса Берестової непомітно переходить у терасу р. Стир, утворюючи єдину поверхню вирівнювання.

На поверхні або на схилі надзаплавної тераси р. Берестова розвідано такі археологічні пам'ятки як Берестова-3, -4, -5, -8, -9. Пам'ятки у верхів'ях річки (Берестова-1 і -2) знаходяться на схилах мисоподібних пагорбів, обмежених давніми балками або лощинами. Пам'ятки у гирлі Берестової (Берестова-6, -7, Русино-Берестечко-1) розташовані на першій надзаплавній терасі Стиру.

Група пам'яток у с. Боремель, виявлена уздовж Хрінницького водосховища, знаходиться на поверхні третьої (середньоплейстоценової) надзаплавної тераси Стиру. Вірогідно, тераса сформувалася упродовж кількох циклів, що пояснюється наявністю у відслоненнях алювіальних відкладів різного віку. Основна фація представлена перигляціальним алювієм дніпровського часу. Ймовірно, саме цей терасовий рівень простягається вздовж річкової долини шириною декілька кілометрів у північному напрямку. Приблизно

на цьому ж рівні знаходиться поверхня вирівнювання у с. Шибин, яку зафіксував ще І. Черваньов [6]. Проведені нами дослідження показують, що в основі цієї поверхні залягають алювіальні відклади дніпровського часу і ранніх етапів верхнього плейстоцену. У районі брівки тераси розміщена пам'ятка Шибин-Верх.

У с. Боремель третя надзаплавна тераса одразу переходить у заплаву, утворюючи дуже крутий, а місцями прямовисний уступ. Подекуди поверхню вирівнювання розрізають недовгі за протяжністю (до кількох сотень метрів) давні балки глибиною до 20 м, або лощини, що відокремлюють між собою платоподібні пагорби, на яких локалізуються археологічні пам'ятки Боремель-Село-1, Боремель-Село-2 (а, б, в), Боремель-Замчисько (городище), Боремель-Місце страсти тощо. Рельєф цієї частини тераси був значно трансформований у результаті будівництва городища, замку князів Буремських і палацу Чацького. У результаті створення Хрінницького водосховища круті схили стали місцем активізації процесів абразії, що призвело до часткового руйнування зазначених вище археологічних пам'яток.

У західному напрямку середньоплейстоценова тераса різко обривається до давньої балки,

Табл. 2. Геоморфологічне положення розвіданих археологічних пам'яток

№	Археологічна пам'ятка	Басейн річки	Форма рельєфу	Сучасні геоморфологічні процеси та їх динаміка*
1	Смиків-Маньчингорськ	Дежа	Схил річкової долини	Площинна ерозія (1)*
2	Смиків-Сажавка	Дежа	Перша надзаплавна тераса	Площинна ерозія (1)
3	Боремель-Десятина	Дежа	Відокремлений балками пагорб	Площинна ерозія (1)
4	Боремель-Берег	Дежа	Відокремлений балками пагорб	Площинна ерозія (1)
5	Боремель-Застав'я-1	Дежа	Перша надзаплавна тераса	Площинна ерозія (1)
6	Боремель-Застав'я-2	Дежа	Перша надзаплавна тераса	Площинна ерозія (1)
7	Боремель-Вигін-1	Стир	Лесове плато або третя надзаплавна тераса ?	Площинна ерозія (1)
8	Боремель-Вигін-2	Дежа	Перша надзаплавна тераса	Площинна ерозія (2)
9	Боремель-Вигін-3	Дежа/Стир	Перша надзаплавна тераса	Площинна ерозія (1)
10	Боремель-Вигін-4	Стир	Перша надзаплавна тераса	-
11	Шибин-Москвичі	Стир	Перша надзаплавна тераса	-
12	Шибин-Верх	Стир	Лесове плато або третя надзаплавна тераса ?	Площинна ерозія (3)
13	Боремель-Село-1	Стир	Третя надзаплавна тераса	Абразія (3), обвали (2), осипи (1)
14	Боремель-Село-2(а, б, в)	Стир	Третя надзаплавна тераса, розсічена лощинами	Абразія (2), обвали (2), осипи (2), зсуви (1), площинна ерозія (2)
15	Боремель-Баліцька	Стир	Схил давньої балки на третій надзаплавній терасі	Площинна ерозія (2)
16	Боремель-Замчисько	Стир	Третя надзаплавна тераса	Абразія (3), обвали (3), осипи (2)
17	Боремель-Місце страти	Стир	Третя надзаплавна тераса	Абразія (3), обвали (3), осипи (2), суфозія (1), зсуви (1)
18	Берестова-1	Берестова	Відокремлений балками пагорб	Площинна ерозія (2)
19	Берестова-2	Берестова	Схил річкової долини	Площинна ерозія (2)
20	Берестова-3	Берестова	Перша надзаплавна тераса	Площинна ерозія (1)
21	Берестова-4	Берестова	Відокремлений балками пагорб / фрагмент першої надзаплавної тераси	Площинна ерозія (1), лінійна ерозія (1)
22	Берестова-5	Берестова	Перша надзаплавна тераса	Площинна ерозія (1)
23	Берестова-6	Берестова / Стир	Перша надзаплавна тераса	Площинна ерозія (1)
24	Берестова-7	Берестова / Стир	Перша надзаплавна тераса / схил молоді балки	Площинна ерозія (1), лінійна ерозія (1)
25	Берестова-8	Берестова	Перша надзаплавна тераса	Площинна ерозія (1)
26	Берестова-9	Берестова	Перша надзаплавна тераса	Площинна ерозія (1)
27	Русино-Берестечко-1	Стир	Перша надзаплавна тераса	—

*Динаміка сучасних геоморфологічних процесів на території археологічних пам'яток: 1 — дуже слабкі геоморфологічні процеси; 2 — геоморфологічні процеси середньої активності, які слабо руйнують археологічні пам'ятки; 3 — активні геоморфологічні процеси, які руйнують археологічні пам'ятки.

яка плавно переходить у вузьку (100–300 м) першу надзаплавну терасу р. Стир, простежену далі у с. Шибин. Перевищення тераси над заплавою у середньому складає 5 м. На поверхні першої надзаплавної тераси Стиру розташовані археологічні пам'ятки Боремель-Вигін-4, Шибин-Москвичі і

АНАЛІЗ ТА ІНТЕРПРЕТАЦІЯ АРХЕОЛОГІЧНИХ МАТЕРІАЛІВ

Кам'яний вік. На чотирьох пунктах було знайдено крем'яні вироби, які можна віднести до пізнього кам'яного віку. У трьох випадках це поодинокі знахідки, які за місцем виявлення прив'язані до окремих пам'яток. З пункту Берестова-1 походить патинований кінцевий скребок на відщепі. Ймовірно відноситься до пізнього палеоліту (рис. 3,8). В пункті Берестова-5 знайдено ретушовану пластину з відколотою проксимальною частиною, яка могла бути фрагментом фінально-палеолітичного наконечника (рис. 4,11). Також кілька патинованих відщепів було вперше виявлено на багатошаровій пам'ятці Боремель-Вигін-1.

Лише на пункті Берестова-7 зафіксовано концентрацію патинованих відщепів і пластинок на площі біля 20 арів, яка займає схил балки на західному краю пагорба. Серед знахідок лише три зламані пластинки (рис. 5,1–3), а всі інші — відщепи (83 шт.), тобто маємо справу з відходами крем'яного виробництва. На іншій території пагорба також траплялись патиновані відщепи (50 шт.), але вже без відчутної локальної концентрації. Подібна ситуація раніше була відмічена на пам'ятці Боремель-Берег: там також скупчення патинованих відходів обробки кременю концентрувалось на схилі балки із західною експозицією [1, с. 102, 116].

Енеоліт. Виділення цього горизонту є проблемним. Майже у всіх випадках це зроблено лише на підставі поодиноких крем'яних виробів з пластинчастою технікою і часом під знаком питання: Берестова-8, Боремель-Вигін-1 і Вигін-2, Боремель-Застав'я-1, Боремель-Місце страти. На останньому з них подібні вироби знаходились і раніше [1, с. 109]. Фрагмент шліфованої крем'яної сокирки з пункту Берестова-7 можна віднести до пізнього мідного віку, однак не виключено, що він опинився тут в результаті повторного використання в якості ретушера. На пам'ятці Берестова-1 знайдено кілька фрагментів кераміки, в тому числі і один орнаментований нігтевими втисненнями, які можна віднести до маліцької культури (рис. 3,1). Таку ж кераміку виявлено на пам'ятці Шибин-Москвичі. Обидва пункти потребують додаткового вивчення, оскільки наявних матеріалів недостатньо для впевненої атрибуції.

Епоха бронзи. Як і в попередніх розвідках на більшості пам'яток було знайдено вироби з кременю, які можна датувати епохою бронзи, хоча не виключено, що частина з них могла відноситись і до ранньозалізного віку. Це неминучий недолік речей знайдених на поверхні, які позбавлені контексту. Серед них — відщепи і знаряддя на них (рис. 1,7; рис. 5,2; рис. 11,5; рис. 16,1–3), свердло-проколка (рис. 7,1), скобель (рис. 7,3), уламки біфасціальних сокир (рис. 11,4,8) та їхніх заготовок (рис. 11,6), а також одна ціла сокирка (16,4), уламок заготовки серпа (рис. 11,3) і відбійники (рис. 5,7; 7,4).

Що ж до кераміки, то придатних для атрибуції зразків отримано зі зборів винятково мало. На р. Берестовій зафіксовано лише два пункти з достовірно епішнуровими матеріалами. На пункті Берестова-3 трапився фрагмент посудини, яка ймовірно належить до середньодніпровської культури (рис. 3,9). На Берестовій-1 знайдено фрагменти посудин межановицької (рис. 3,4) і стжижовської культур (рис. 3,2,3), а на Берестовій-7 лише межановицької (рис. 8,1,2). Причому на останньому ймовірно саме з цією культурою може бути пов'язана крем'яна майстерня. На обох цих пам'ятках також було виявлено по одному виразному фрагменту кераміки тшинецько-комарівської культури (рис. 3,5; рис. 8,5).

Колекція з пункту Боремель-Вигін-1 поповнилась новим зразком кераміки стжижовської культури (рис. 9,2) і вперше її знайдено на пунктах Боремель-Вигін-2 (рис. 12,1-3) та Боремель-Замчисько (рис. 13,1).

Ранньозалізний вік. Розвідка на р. Берестовій дала досить бідні результати щодо ранньозалізного віку у порівнянні з береговою лінією Стиру. Незначну збірку більш-менш впізнаваної кераміки було знайдено лише на пункті Берестова-3, та й то без виразних форм. На пунктах Берестова-6 і Берестова-8 також трапилась кераміка з домішкою шамоту і кременю, яку можна віднести до цього ж часу.

Повторні обстеження пунктів 1 і 2 в ур. Вигін дали значне поповнення колекції посуду ульвівського етапу лужицької культури (рис. 9,3–8), яка була відзначена ще за минулою розвідкою [1, с. 119,120]. Ці пам'ятки, займаючи різні тераси, але стикаючись територіально, очевидно становлять єдиний археологічний комплекс, і не виключено, що на одній з локацій міг знаходитись могильник. Це відкриття є дуже актуальним з огляду на те, що поселень цього горизонту в Хрінницькому мікрореєоні не відомо, а на всій Волині ми володіємо інформацією лише про кілька подібних.

Також вперше незначну кількість кераміки лужицької культури було знайдено на пунктах

Табл. 3. Культурна атрибуція матеріалів з обстежених пам'яток. Сірим кольором виділено дані отримані з досліджень 2018 р., а без виділення – 2020 р. Скорочення: ЕБ – РЗВ – епоха бронзи – ранньозалізний вік, КШК – культури шнурової кераміки включно з епішнуровими; ТКК – тшинецько-комарівська культура, ЛК – лужицька культура; МК – милоградська культура; ПК – поморська культура; ПЗК – пізня зарубинецька культура; РК – райковецька культура.

	Кам'яний вік	Енеоліт	Кремій ЕБ – РЗВ	КШК	ТКК	ЛК	МК	ПК	ПЗК	ВК	РК	X ст.	XI ст.	XII –п. п. XIII ст.	XIII ст.	XIV – XV ст.	XVI– XVII ст.	XVIII–XIX ст.
Берестова -1	+	+	+	+	+				+			+						
Берестова -2			+									+						
Берестова -3			+	+		+			+									
Берестова -4			+						+			+	+					
Берестова -5	+											+						
Берестова -6						+												
Берестова -7	+	+	+	+	+													
Берестова -8		+				+												
Берестова -9									+									
Боремель-Берег	+		++		+	++	+	+					+					
Боремель-Вигін-1	+	+(?)	+	++		++			+	+				++	+	++	+	
Боремель-Вигін-2		+(?)	++	++		++			+	++	+	++	++	++	++	++	++	+
Боремель-Замчисько	+	+	+	+		+		+				++	++	+		+	++	+
Боремель-Заств'я-1		+	+														+	+
Боремель-Місце страти	+	++(?)	+				++	(?)				++	++	++				
Шибин-Верх	+		++									+						
Шибин Москвичі		+	+			+												

частково Боремель-Вигін-3.

Боремель-Замчисько і Шибин-Москвичі, і, як і раніше, виявлено таку на пунктах Боремель-Берег і Боремель-Місце страти. На жаль її поки-що недостатньо для уточнення хронології.

Римський час. На чотирьох пунктах (1, 3, 4 і 9) на річці Берестовій знайдено кераміку, яку можна попередньо віднести до пізньої зарубинецької культури (зубрицької групи за Д. Н. Козаком). Таку ж кераміку повторно виявлено на пунктах 1 і 2 урочища Вигін, а на останньому знову зібрано велику колекцію ліпної (рис. 8,1–3) і кружальної (рис. 8,4–47) кераміки вельбарської культури.

Пункт Шибин-Москвичі знаходиться впригол з півночі до території вельбарської пам'ятки Шибин-1, відкритої у 2009 р. В. В. Ткачем [5, с. 78], однак жодних матеріалів цієї культури тут не виявлено.

Середньовіччя. В публікації минулих розвідок вже було розкрито питання динаміки просторового розподілу підйомних матеріалів епохи середньовіччя. Простежені тенденції демонстрували вибухоподібний ріст кількості місцезнаходжень X – пер. пол. XIII ст., на фоні знахідок райковецької

культури [1, с. 123,125]. Під час обстежень пам'яток Боремля у 2020 р. колекції з них було поповнено новими матеріалами, які підтверджували попередні спостереження. Зафіксовано також поширення матеріалів X ст. на північній окраїні Замчиська в урочищі Біля Фігури, яке знаходиться за 300 м від берегової лінії та матеріалів XI–XII ст. в яру під городищем в ур. Нестора.

Цікаву ситуацію показали розвідки на річечці Берестовій. Як видно, у X ст. існували поселення на обох її берегах (Берестова-1, -2, -4, -5), однак пізніше життя тут сходить нанівець, і культурних решток XII – пер. пол. XIII ст. на всій обстеженій території не виявлено зовсім. Не з'явилися вони тут і в пізньому середньовіччі. І якщо у верхів'ях Берестової у Новий час засновуються малі села (Кундзіволя, а пізніше Новий Тік), то вся інша територія і до сьогодні пустує. Тенденція до зменшення кількості відкритих поселень в XI ст. на Волинській височині відома [4, с. 196.], тому початок цього процесу на Берестовій подиву не викликає, але те, що ця місцина не відновила свій потенціал у XII ст., має очевидно якісь локальні причини.

Новий час. Знахідки XVII–XIX ст. з пункту Боремель-Застав'я-1 є слідами історичної ділянки с. Боремель, яка тут існувала ще навіть наприкінці XX ст., а на картах XIX – поч. XX ст. показана повноцінною вулицею. В колекцію зборів включено також ряд речей Нового часу з Боремельського замчиська – місця де знаходився палац графів Чацьких, а перед тим замок князів Буремських.

Варто відзначити чергову знахідку мушлі устриці в яру під городищем (рис. 14,8), що трапилась вже вдруге на цій пам'ятці [1, с. 126, рис. 10,8].

Результати розвідки 2020 р. вкупі з попередніми є основою для археологічної характеристики території села Боремель і його околиць. Ці дослідження стали вагомим кроком на шляху заповнення білих плям в карті археологічних пам'яток регіону.

Джерела та література

1. Бардецький А. Бончковський О. Археологічні пам'ятки с. Боремель та його околиць (Демидівський район) за результатами розвідкових досліджень 2018–2019 рр. *Археологічні зошити з Пересопниці*. Пересопниця, 2019. Вип. 7. С. 99–128.
2. Бітковська Т. Л. Комплекси пам'яток верхньої течії р. Стир (за підсумками охоронних досліджень Хренниківського водосховища). *Археологічні дослідження, проведені на території України протягом 80-х років державними органами охорони пам'яток та музеями республіки*. Київ, 1992. С. 135–153.
3. Войтюк О. П., Прищепа Б. А., Пшеничний Ю. Л., Васильєв П. М., Хоптинець І. М., Ільчишин В. В., Бардецький А. Б., Ткач В. В., Коцюбайло В. П., Тимошук В. М. Звіт про археологічні розвідки на території Рівненської області проведені у 2020 році (в 2-х томах). Рівне, 2021.
4. Прищепа Б. А. Погоринські міста в X–XIII ст. Рівне, 2016: ПП Дятлик М.
5. Ткач В. Археологічні пам'ятки, досліджувані Волинською рятівною археологічною експедицією під керівництвом Д. Н. Козака в 1998–2012 на берегах Хрінницького водосховища. *Наукові записки Рівненського обласного краєзнавчого музею*. Рівне, 2016. Вип. XIV. С. 175–179.
6. Черванев І. Г. Структурний аналіз басейна р. Стир. Автореферат дис... канд. геогр. наук. Харків, 1968.